

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ХАРКІВСЬКИЙ ПОЛІТЕХНІЧНИЙ ІНСТИТУТ»

В. Г. Вергун, Г. М. Гаряєва, О. В. Кузьменко

**ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ
ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ**

Текст лекцій
для студентів денної і заочної форми навчання,
економічних спеціальностей

Затверджено
редакційно-видавничою
радою НТУ «ХП»,
протокол № 1 від 24.02.2021 р.

Харків
2021

УДК 34.658(075)
В 31

Рецензенти:

В. Л. Бредіхіна, к.ю.н., доцент, доцент кафедри Екологічного права,

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

О. С. Другова, к.е.н., доцент, доцент кафедри міжнародного бізнесу та фінансів,

Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»

Вергун В. Г.

В31 Правове регулювання підприємницької діяльності в Україні: текст лекцій / В. Г. Вергун, Г. М. Гаряєва, О. В. Кузьменко.
Харків : ФОП Панов А. М., 2021. 128 с.
ISBN 978-617-7947-60-7

Текст лекцій підготовлено до курсу «Правове регулювання підприємницької діяльності». Він містить лекції для даного курсу, матеріали для контролю рівня засвоєння навчального матеріалу, до кожної теми сформульовані контрольні запитання, додаються тестові завдання та завдання для контрольних робіт, а також список рекомендованої літератури та джерела законодавства для більш ретельного засвоєння даної дисципліни.

Призначено для студентів, денної і заочної форми навчання економічних спеціальностей, буде корисним для викладачів.

Бібліогр. назв. 43

УДК 34.658(075)

ISBN 978-617-7947-60-7

© В. Г. Вергун, Г. М. Гаряєва,
О. В. Кузьменко, 2021

ВСТУП

Розвиток ринкової економіки в Україні потребує активного правового регулювання з боку держави. Держава за допомогою норм господарського права і одного з його найважливіших інститутів – підприємницького права регулює – господарські комерційні відносини в економіці суспільства. Здійснення господарської діяльності супроводжується значною кількістю ризиків (екологічних, фіскальних тощо) і тому на підприємців покладений обов'язок з дотримання чисельних нормативних правил здійснення господарської діяльності. При цьому має забезпечуватися узгодження публічних і приватних інтересів, як інтересів держави і суспільства, так і інтересів суб'єктів господарювання. У зв'язку з цим діяльність з виробництва та реалізації товарів, виконання робіт і надання послуг для задоволення потреб ринкової економіки є об'єктом ретельного державного нагляду і контролю. Особливо з урахуванням того, що господарська діяльність дедалі ускладнюється. Це призводить до підвищення ролі норм підприємницького права, які регулюють господарську діяльність.

Знання основ підприємницького права і економічного змісту правових норм підприємницького права допоможе спеціалістам, керівникам підприємств і підприємцям орієнтуватися у безлічі правових актів, які регулюють господарську діяльність усіх суб'єктів господарських відносин в Україні, зрозуміти зміст правових основ підприємницького права і уникнути помилок у

правовідносинах з різними суб'єктами господарювання. Засвоєння даної дисципліни буде сприяти опануванню студентами комплексного підходу до вирішення багатьох виробничо-господарських завдань з використанням норм підприємницького права, тому що від методів регулювання господарської діяльності і від дотримання на практиці норм господарського законодавства залежить ефективність національної економіки.

У тексті лекцій розглянуті основні теми з навчального курсу «Правове регулювання підприємницької діяльності в Україні»: «Правова характеристика підприємництва», «Правовий статус підприємств», «Правовий статус господарських товариств», «Правове регулювання відносин власності в Україні», «Правове регулювання банкрутства», «Господарсько-договірні відносини», «Правовий захист прав і законних інтересів суб'єктів господарювання» та ін.

У тексті лекцій прокоментовані та проаналізовані основні нормативні акти господарського права України: Конституція України, Господарський кодекс України, Господарський процесуальний кодекс України, Закон України «Про господарські товариства», Закон України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців», Кодекс України з процедур банкрутства, Закон України «Про захист економічної конкуренції», Закон України «Про зовнішньоекономічну діяльність» та інші закони та підзаконні нормативні акти у сфері регулювання підприємницької діяльності.

Навчальна дисципліна «Правове регулювання підприємницької діяльності в Україні» належить до однієї з вагомих дисциплін з підготовки студентів у зв'язку з важливістю даної сфери знань для фахівців у сфері регулювання господарської діяльності.

Навчальний матеріал спрямований на одержання знань з підприємницького права України студентами усіх спеціальностей як денної, так і заочної форм навчання.

ТЕМА 1. ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ПІДПРИЄМНИЦТВА

- 1. Поняття та принципи підприємництва.*
- 2. Створення суб'єктів підприємницької діяльності.*
- 3. Ліцензування та патентування підприємницької діяльності.*
- 4. Припинення підприємницької діяльності.*

Одним із найважливіших інститутів господарського права України є інститут правового регулювання підприємницької діяльності. Згідно із стратегічним планом розвитку нашої держави підприємництво є тим важелем, який зможе підняти економіку до рівня розвинутих європейських держав. Тому законодавство України приділяє таку значну увагу до норм права, які регулюють підприємництво. Стаття 41 Конституції України закріплює виключне право особистості на здійснення підприємницької діяльності в Україні. Статтею 42 Господарського кодексу України підприємництво визначено як самостійна, систематична, на власний ризик господарська діяльність, що здійснюється суб'єктами господарювання (підприємцями) з метою досягнення економічних і соціальних результатів та одержання прибутку.

Принципи здійснення підприємницької діяльності:

- а) вільний вибір видів підприємницької діяльності;
- б) самостійне формування програми діяльності та вибір постачальників і споживачів виготовленої продукції, встановлення цін відповідно до законодавства; залучення матеріально-технічних, фінансових та інших видів ресурсів, використання яких не обмежене законом, встановлення цін на продукцію та послуги відповідно до закону;
- в) вільний найм працівників;
- г) комерційний розрахунок та власний комерційний ризик;
- д) вільне розпорядження прибутком, що залишається після сплати податків, зборів та інших платежів, передбачених законом;

е) самостійне здійснення підприємцем зовнішньоекономічної діяльності, використання належної йому частки валютної виручки на свій розсуд.

Згідно зі ст. 55 Господарського кодексу України суб'єктами підприємництва є:

- 1) господарські організації – юридичні особи, створені згідно із законодавством України;
- 2) громадяни України, іноземці та особи без громадянства, які здійснюють господарську діяльність та зареєстровані як підприємці.

Однією з головних умов здійснення підприємницької діяльності є державна реєстрація підприємництва. Державна реєстрація суб'єктів господарювання здійснюється відповідно до ст. 58 Господарського кодексу України і детально регулюється законом України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань» у редакції від 01.01.2016 р.

Державна реєстрація суб'єктів господарювання проводиться державним реєстратором згідно з вимогами закону «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань», а також нотаріусами згідно із законодавством. Державна реєстрація базується на принципах, закріплених у ст. 4 Закону України «Про державну реєстрацію»:

1. Обов'язковість державної реєстрації в Єдиному державному реєстрі.
2. Публічність державної реєстрації в державному реєстрі.
3. Реєстрація за заявницьким принципом та ін.. Документи для реєстрації подаються в електронній або паперовій формі.

Для державної реєстрації суб'єкта господарювання – юридичної особи – подаються такі документи згідно зі ст. 17 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань»:

- рішення власника (власників) майна або уповноваженого ним (ними) органу у випадках, передбачених законом;
- установчі документи, передбачені законом для відповідного виду юридичних осіб;

- рішення Антимонопольного комітету України про згоду на створення, реорганізацію (злиття, приєднання) суб'єктів господарювання у випадках, передбачених законом;
- реєстраційна картка встановленого зразка;
- документ, що засвідчує сплату коштів за державну реєстрацію адміністративний збір.

Громадяни, які мають намір здійснювати підприємницьку діяльність без створення юридичної особи, подають паспорт, що засвідчує особу, реєстраційну картку встановленого зразка, що є водночас заявою про державну реєстрацію, заяву про вибір системи оподаткування та заяву про згоду на здійснення підприємницької діяльності для осіб, яким не виповнилося вісімнадцять років, а також копію першої сторінки паспорта та відмітки про наявність права здійснювати платежі за серією та номером паспорта для фізичних осіб, які через свої релігійні переконання відмовились від прийняття реєстраційного номера облікової картки платника податків і мають відмітку в паспорті про право здійснювати платежі за паспортом.

Державна реєстрація суб'єктів господарювання здійснюється у строк 24 години для юридичної та фізичної особи-підприємця. Реєструючий орган зобов'язаний протягом цього строку видати суб'єкту господарювання довідку з державного реєстра про його реєстрацію.

Підприємець має право використовувати у своїй діяльності печатки. Використання печатки не є обов'язковим (ст. 58-¹ ГК України). На печатках і штампах суб'єкта господарювання повинен зазначатися ідентифікаційний код, за яким цього суб'єкта включено до державного реєстру суб'єктів господарювання або ідентифікаційний код громадянина-підприємця.

Довідка про державну реєстрацію суб'єкта господарювання є підставою для відкриття рахунків в установах банків.

Підстави для відмови в державній реєстрації суб'єкта господарювання:

- порушення встановленого законом порядку створення суб'єкта господарювання;

– недостовірність чи невідповідність вимогам законодавства документів, що подаються на реєстрацію.

Відмова у державній реєстрації суб'єкта господарювання може бути оскаржена в судовому порядку.

Діяльність незареєстрованого суб'єкта господарювання, який підлягає державній реєстрації, забороняється. Прибутки, одержані таким суб'єктом, стягуються до Державного бюджету України у встановленому законом порядку.

Перереєстрація суб'єкта господарювання проводиться у разі зміни форми власності, на якій засновано даний суб'єкт, організаційної форми господарювання, найменування суб'єкта господарювання і здійснюється в порядку, встановленому для його реєстрації.

Підстави для скасування (припинення) державної реєстрації суб'єкта господарювання:

- особиста заява;
- рішення суду у випадках:
- визнання установчих документів недійсними або такими, що суперечать законодавству;
- здійснення діяльності, що суперечить закону чи установчим документам;
- в інших випадках, передбачених законом.

Скасування державної реєстрації припиняє господарську діяльність і є підставою для здійснення заходів щодо ліквідації суб'єкта господарювання.

Господарські організації – юридичні особи – мають право відкривати свої філії (відділення), представництва без створення юридичної особи. Відкриття вказаних підрозділів не потребує їх реєстрації. Суб'єкт господарювання лише повідомляє про їх відкриття реєструючий орган шляхом внесення додаткової інформації у свою реєстраційну картку.

З метою створення сприятливих організаційних та економічних умов для розвитку підприємництва органи влади надають підприємцям земельні ділянки, передають державне майно, необхідне для здійснення підприємницької діяльності; сприяють в організації матеріально-технічного забезпечення та інформаційного обслуговування; стимулюють модернізацію технології, інноваційну діяльність, освоєння підприємцями нових видів продукції та послуг; надають підприємцям інші види допомоги.

Підприємництво в Україні здійснюється в будь-яких організаційних формах, передбачених законом, на вибір підприємця (ст. 45 ГК України).

Відповідно до ст. 42 Конституції України кожен має право на підприємницьку діяльність, яка не заборонена законом. Підприємницька діяльність депутатів, посадових і службових осіб органів державної влади та органів місцевого самоврядування обмежується законом.

Крім обмеження суб'єктного складу підприємництва законодавством України встановлено певні обмеження, які стосуються здійснення окремих видів підприємницької діяльності.

Відповідно до законодавства України деякі види підприємництва мають право здійснювати лише певні суб'єкти (так, діяльність, пов'язана з обігом наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів, з охороною окремих особливо важливих об'єктів права державної власності, а також діяльність, пов'язана з проведенням криміналістичних, судово-медичних, судово-психіатричних експертиз та розробкою, випробуванням, виробництвом та експлуатацією ракет-носіїв, у тому числі з їх космічними запусками із будь-якою метою, може здійснюватися тільки державними підприємствами та організаціями, а проведення ломбардних операцій – також і повними товариствами.

Заборона здійснення окремих видів госпдіяльності регулюється спеціальним дозволом – ліцензією.

Ліцензія – документ державного зразка, який засвідчує право суб'єкта господарювання – ліцензіата – на ведення зазначеного в ньому виду

господарської діяльності протягом визначеного строку за умови виконання ліцензійних умов.

Відносини, пов'язані з ліцензуванням певних видів господарської діяльності, регулюються Законом України «Про ліцензування видів господарської діяльності» від 02.03.2015 р. Дія цього закон поширюється на всі суб'єкти господарювання, проте ліцензування банківської, зовнішньоекономічної діяльності, каналів мовлення, освіти, електроенергетики та використання ядерної енергії, інтелектуальної власності, виробництва і торгівлі спиртом (етиловим, коньячним і плодовим), алкогольними напоями та тютюновими виробами здійснюється згідно із законами, що регулюють відносини у цих сферах.

Ліцензуванню відповідно до ст. 7 цього Закону підлягають:

- пошук (розвідка) та експлуатація родовищ корисних копалин;
- виробництво, ремонт, торгівля вогнепальною зброєю, боеприпасами до неї, холодною зброєю, пневматичною зброєю калібру понад 4,5 мм;
- виробництво вибухових речовин і матеріалів;
- виробництво особливо небезпечних хімічних речовин;
- видобування уранових руд;
- медична практика;
- інші види діяльності.

Всього Закон затверджує 33 види господарської діяльності, які підлягають ліцензуванню.

Для отримання ліцензії на кожен вид діяльності суб'єкт підприємницької діяльності подає органу, що видає ліцензії, заяву про її видачу.

Рішення про видачу ліцензії або про відмову в її видачі приймає орган ліцензування у строк не пізніше ніж 10 робочих днів із дати надходження заяви про видачу ліцензії та документів, що додаються до заяви.

За видачу ліцензії встановлюється плата, розмір якої визначається Кабінетом Міністрів України.

Строк дії ліцензії, який встановлений КМУ за поданням спеціально уповноваженого органу з питань ліцензування, не обмежується.

Ліцензія може бути анульована на таких підставах:

- заява ліцензіата про анулювання ліцензії;
- акт про повторне порушення ліцензіатом ліцензійних умов;
- рішення про скасування державної реєстрації суб'єкта господарювання;
- нотаріально засвідчена копія свідоцтва про смерть фізичної особи суб'єкта підприємницької діяльності;
- акт про виявлення недостовірних відомостей у документах, поданих суб'єктом господарювання для одержання ліцензії;
- та інші.

Торговельна діяльність, яка здійснюється суб'єктами господарювання за готівкові кошти, а також з використанням інших форм розрахунків та кредитних карток, діяльність у сфері торгівлі іноземною валютою, діяльність з надання послуг у сфері грального бізнесу та побутових послуг підлягає патентуванню.

Торговий патент – це державне свідоцтво, яке засвідчує право суб'єкта господарювання чи його структурного (відокремленого) підрозділу займатися певними видами підприємницької діяльності впродовж установленого строку.

Спеціальний торговий патент – це державне свідоцтво, яке засвідчує право суб'єкта господарювання на особливий порядок оподаткування відповідно до закону.

Підставою для одержання торгового патенту на право здійснення відповідного виду підприємницької діяльності є заява суб'єкта підприємницької діяльності до органу державної податкової служби. Торговий патент видається у триденний термін із дня подання заявки.

Підстави припинення підприємницької діяльності встановлюються відповідно до вимог господарського законодавства (ст. 51 ГК України):

- 1) з власної ініціативи підприємця;
- 2) у разі закінчення строку дії ліцензії;
- 3) у разі припинення існування підприємця;
- 4) на підставі рішення суду у випадках, передбачених законами.

Перелік документів які подаються підприємцем державному реєстратору для припинення підприємницької діяльності, вказані в ст. 17–18 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань».

Для державної реєстрації рішення про припинення юридичної особи, прийнятого її учасниками або відповідним органом юридичної особи, а у випадках, передбачених законом, – відповідним державним органом, подаються такі документи:

1) примірник оригіналу (нотаріально засвідчена копія) рішення учасників юридичної особи або відповідного органу юридичної особи, а у випадках, передбачених законом, – рішення відповідного державного органу, про припинення юридичної особи;

2) примірник оригіналу (нотаріально засвідчена копія) документа, яким затверджено персональний склад комісії з припинення (комісії з реорганізації, ліквідаційної комісії) або ліквідатора, реєстраційні номери облікових карток платників податків (або відомості про серію та номер паспорта – для фізичних осіб, які через свої релігійні переконання відмовилися від прийняття реєстраційного номера облікової картки платника податків та повідомили про це відповідний контролюючий орган і мають відмітку в паспорті про право здійснювати платежі за серією та номером паспорта), строк заявлення кредитором своїх вимог, – у разі відсутності зазначених відомостей у рішенні учасників юридичної особи або відповідного органу юридичної особи, а у випадках, передбачених законом, – у рішенні відповідного державного органу про припинення юридичної особи.

Контрольні запитання

1. Як законодавець визначає підприємництво?
2. Які основні принципи підприємницької діяльності?
3. Які існують обмеження на здійснення підприємницької діяльності?
4. Який порядок проведення державної реєстрації суб'єктів господарювання?
5. У яких випадках державна реєстрація може бути скасована?
6. Які існують підстави для припинення підприємницької діяльності?
7. Яким чином держава здійснює підтримку підприємництва?

ТЕМА 2. ПРАВОВИЙ СТАТУС ПІДПРИЄМСТВА

1. *Поняття та ознаки підприємства. Види підприємств в Україні.*
2. *Порядок створення підприємства. Припинення діяльності підприємства.*
3. *Поняття та види об'єднань підприємств.*

Згідно з теорією господарського права України основним суб'єктом правовідносин є підприємство. Відповідно до ст. 62 Господарського кодексу України підприємство – самостійний суб'єкт господарювання, створений компетентним органом державної влади, органом місцевого самоврядування або іншими суб'єктами для задоволення суспільних та особистих потреб шляхом систематичного здійснення виробничої, науково-дослідної, торговельної та іншої господарської діяльності.

Підприємства можуть створюватись як для здійснення підприємництва, так і для некомерційної господарської діяльності.

Підприємство, якщо законом не встановлено інше, діє на основі статуту. Підприємство не повинно мати у своєму складі інших юридичних осіб.

Підприємство є юридичною особою, має відокремлене майно, самостійний баланс, рахунки в установах банків та може мати печатку зі своїм найменуванням та ідентифікаційним кодом.

Підприємства в Україні можна класифікувати за різними підставами (ст. 63 ГК України):

1. Залежно від форми власності, на якій вони засновані, вони поділяються на:

1) приватне підприємство, що діє на основі приватної власності громадян чи суб'єкта господарювання (юридичної особи), наприклад, селянське (фермерське) господарство;

2) підприємство, що діє на основі колективної власності (підприємством колективної власності визнається корпоративне або унітарне підприємство, що діє на основі колективної власності засновника (засновників), наприклад, виробничі кооперативи, підприємства споживчої кооперації, підприємства громадських та релігійних організацій та ін.);

3) комунальне підприємство, що діє на основі комунальної власності територіальної громади;

4) державне підприємство, що діє на основі державної власності;

5) підприємство, яке засновано на змішаній формі власності (на базі об'єднання майна різних форм власності).

У разі якщо у статутному фонді підприємства іноземні інвестиції становлять не менше ніж 10 %, воно визнається підприємством з іноземними інвестиціями. Підприємство, у статутному фонді якого іноземні інвестиції становлять 100 %, вважається іноземним підприємством.

2. Залежно від способу утворення та формування статутного фонду на:

- Унітарні – створюються одним засновником, наприклад, державні, комунальні підприємства, засновані на власності об'єднання громадян, релігійної організації або на приватній власності засновника; існують:

1) державні комерційні підприємства (діють на основі статуту за принципами підприємництва і несуть відповідальність за наслідки своєї діяльності усім належним йому на правах господарського відання майном);

2) державні казенні підприємства (створюються за рішенням Кабінету Міністрів України у галузях народного господарства), у яких:

- законом дозволено здійснення господарської діяльності лише державним підприємствам;
- основним (понад 50 %) споживачем продукції (робіт, послуг) виступає держава;
- за умовами господарювання неможлива вільна конкуренція товаровиробників чи споживачів;
- переважаючим (понад 50 %) є виробництво суспільно необхідної продукції (робіт, послуг), яке за своїми умовами і характером потреб, як правило, не може бути рентабельним;
- приватизацію майнових комплексів державних підприємств заборонено законом.

3) комунальні комерційні підприємства (утворюються компетентним органом місцевого самоврядування, майно закріплюється на праві повного господарського відання);

4) комунальні некомерційні підприємства (майно закріплюється на праві оперативного управління);

- Корпоративні – утворюються двома або більше засновниками, наприклад, кооперативні підприємства або такі, що створюються у формі господарського товариства, а також інші підприємства, у тому числі засновані на приватній власності двох або більше осіб.

3. Залежно від кількості працюючих та обсягу валового прибутку від реалізації продукції протягом року підприємства поділяють на (ст. 55 ГК України):

1) мікропідприємства (середньооблікова кількість працюючих за звітний (фінансовий) рік не перевищує 10 осіб, а обсяг валового прибутку за цей період не перевищує суми понад 2 млн євро);

2) малі підприємства (середньооблікова кількість працюючих не перевищує 50 осіб, а обсяг валового прибутку на рік не перевищує суму 10 млн євро.);

3) середні підприємства (середньооблікова кількість працюючих не перевищує 250 осіб, а обсяг валового прибутку на рік не перевищує суму 50 млн євро);

4) великі підприємства (середньооблікова кількість працюючих перевищує 250 осіб, а обсяг валового прибутку на рік перевищує суму 50 млн євро)

Підприємство має право створювати філії, представництва, відділення та інші відокремлені підрозділи, погоджуючи питання про розміщення таких підрозділів підприємства з відповідними органами місцевого самоврядування в установленому законодавством порядку. Такі відокремлені підрозділи не мають статусу юридичної особи і діють на основі положення про них, затвердженого підприємством.

Термін «створення» – це врегульовані правом умови фактичного виникнення та легітимації підприємства у статусі правового господарюючого суб'єкта, суб'єкта права.

Суб'єкт господарювання може бути утворений за рішенням:

- власника (власників) майна або уповноваженого ним (ними) органу;
- шляхом реорганізації (злиття, приєднання, виділення, поділу, перетворення) діючого суб'єкта господарювання;

- шляхом примусового поділу діючого суб'єкта господарювання за розпорядженням антимонопольних органів відповідно до антимонопольно-конкурентного законодавства України.

Установчими документами підприємства називається комплект документів установлені законом форми, згідно з якими підприємство виникає та діє як суб'єкт права.

Установчими документами суб'єкта господарювання згідно зі ст. 57 Господарського кодексу України є рішення про його утворення або засновницький договір, а у випадках, передбачених законом, статут (положення) суб'єкта господарювання.

У засновницькому договорі визначають зобов'язання учасників створити суб'єкт господарювання, визначають порядок їх спільної діяльності щодо його створення, умови передання йому свого майна, порядок розподілення доходів і збитків, управління діяльністю суб'єкта господарювання та участі в ньому засновників, порядок вибуття та входження нових засновників, інші умови

діяльності суб'єкта господарювання, які передбачені законом, а також порядок його реорганізації та ліквідації відповідно до закону.

Статут суб'єкта господарювання повинен містити відомості про його найменування і місцезнаходження, мету і предмет діяльності, розмір і порядок утворення статутного та інших фондів, порядок розподілу доходів і збитків, органи управління і контролю, їх компетенцію, умови реорганізації та ліквідації суб'єкта господарювання, а також інші відомості.

Положенням визначається господарська компетенція органів державної влади, органів місцевого самоврядування чи інших суб'єктів у випадках, визначених законом.

Загальні підстави припинення діяльності підприємств усіх видів визначаються Законом України «Про державну реєстрацію юридичних і фізичних осіб-підприємців та суспільних організацій.». У разі банкрутства підприємства правовідносини припинення регулюються Законом України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом».

Припинення діяльності підприємства здійснюється шляхом:

1) реорганізації (злиття, приєднання, поділу, виділення, перетворення);

2) ліквідації:

3) за рішенням власника (власників) чи уповноважених ним органів, за рішенням інших осіб – засновників суб'єкта господарювання чи їх правонаступників, а також за рішенням суду;

4) у зв'язку із закінченням строку, на який воно створювалося, чи у разі досягнення мети, заради якої його було створено;

5) у разі визнання його в установленому порядку банкрутом;

6) у разі скасування його державної реєстрації у випадках, передбачених законом.

Скасування державної реєстрації позбавляє підприємство статусу юридичної особи і є підставою для вилучення його з державного реєстру.

Підприємство вважається ліквідованим із дня внесення до державного реєстру запису про припинення його діяльності. Такий запис вноситься після затвердження ліквідаційного балансу. Ліквідація підприємства здійснюється згідно з Законом України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань».

Ліквідація підприємства здійснюється ліквідаційною комісією, яка утворюється власником майна суб'єкта господарювання чи його представниками.

Орган, який прийняв рішення про ліквідацію суб'єкта господарювання, встановлює порядок та визначає строки проведення ліквідації, а також строк для заяви претензій кредиторами, що не може бути меншим ніж два місяці з дня оголошення про ліквідацію.

Ліквідаційна комісія або інший орган, який проводить ліквідацію підприємства, розміщає у спеціальному додатку до газети «Урядовий кур'єр» та/або в іншому офіційному друкованому виданні органу державної влади чи органу місцевого самоврядування за місцезнаходженням суб'єкта господарювання повідомлення про його ліквідацію та про порядок і строки заявлення кредиторами претензій, а відомих кредиторів повідомляє персонально у письмовій формі.

Одночасно ліквідаційна комісія вживає необхідних заходів щодо стягнення дебіторської заборгованості підприємства, яке ліквідується, та виявлення вимог кредиторів, із письмовим повідомленням кожного з них про ліквідацію суб'єкта господарювання.

Ліквідаційна комісія оцінює наявне майно суб'єкта господарювання, який ліквідується, і розраховується з кредиторами, складає ліквідаційний баланс та подає його власнику або органу, який призначив ліквідаційну комісію.

Претензії кредиторів до підприємства, що ліквідується, задовольняються з майна цього суб'єкта, якщо інше не передбачено Господарським кодексом та іншими законами. Однак майна для задоволення претензій усіх кредиторів

може не вистачити (презумпція недостатності майна), тому діє загальне правило черговості задоволення боргів підприємством-боржником, що ліквідується. Черговість та порядок задоволення вимог кредиторів визначаються відповідно до закону.

Претензії, що не задоволені через відсутність майна суб'єкта господарювання, претензії, які не визнані ліквідаційною комісією, якщо їх заявники у місячний термін після одержання повідомлення про повне або часткове відхилення претензії не звернуться до суду з відповідним позовом, а також претензії, у задоволенні яких за рішенням суду кредиторів відмовлено, вважаються погашеними. Майно, що залишилося після задоволення претензій кредиторів, використовується за вказівкою власника.

Підприємства мають право об'єднуватися у промислові, промислово-фінансові та інші групи. Такі групи підприємств які визначаються в теорії господарського права як господарські об'єднання.

Об'єднанням підприємств є господарська організація, утворена у складі двох або більше підприємств з метою координації їх виробничої, наукової та іншої діяльності для вирішення спільних економічних та соціальних завдань.

Об'єднанням підприємств є господарська організація, утворена у складі двох або більше підприємств з метою координації їх виробничої, наукової та іншої діяльності для вирішення спільних економічних та соціальних завдань.

Об'єднання підприємств є юридичною особою.

Відокремлюють такі види об'єднань підприємств:

1. Залежно від порядку заснування об'єднання підприємств можна виділити:

– господарські об'єднання – об'єднання підприємств, утворені за ініціативою підприємств, незалежно від їх виду, які на добровільних засадах об'єднали свою господарську діяльність;

– державні чи комунальні господарські об'єднання – об'єднання підприємств, утворені державними (комунальними) підприємствами за рішенням Кабінету Міністрів України, міністерств, компетентних органів місцевого самоврядування, як правило, у формі корпорацій або концернів, незалежно від найменування об'єднання (комбінат, трест тощо).

2. Залежно від організаційно-правових форм існують такі види об'єднань підприємств:

- Асоціація – договірне об'єднання, створене з метою постійної координації господарської діяльності підприємств, що об'єдналися, шляхом централізації однієї або кількох виробничих та управлінських функцій, розвитку спеціалізації і кооперації виробництва, організації спільних виробництв на основі об'єднання учасниками фінансових та матеріальних ресурсів для задоволення переважно господарських потреб учасників асоціації. Асоціація не має права втручатися у господарську діяльність підприємств – учасників асоціації.

- Корпорація – договірне об'єднання, створене на основі поєднання виробничих, наукових і комерційних інтересів підприємств, що об'єдналися, з делегуванням ними окремих повноважень централізованого регулювання діяльності кожного з учасників органам управління корпорації.

- Консорціум – тимчасове статутне об'єднання підприємств для досягнення його учасниками певної спільної господарської мети (реалізації цільових програм, науково-технічних, будівельних проєктів тощо). У разі досягнення мети його створення консорціум припиняє свою діяльність.

Концерном визнається статутне об'єднання підприємств, а також інших організацій на основі їх фінансової залежності від одного або групи учасників об'єднання, з централізацією функцій науково-технічного і виробничого розвитку, інвестиційної, фінансової, зовнішньоекономічної та

іншої діяльності. Учасники концерну наділяють його частиною своїх повноважень, у тому числі правом представляти їх інтереси у відносинах з органами влади, іншими підприємствами та організаціями. Учасники концерну не можуть бути одночасно учасниками іншого концерну.

Промислово-фінансова група є об'єднанням, яке створюється за рішенням Кабінету Міністрів України на певний строк з метою реалізації державних програм розвитку пріоритетних галузей виробництва і структурної перебудови економіки України, включаючи програми згідно з міжнародними договорами України, а також з метою виробництва кінцевої продукції. У складі промислово-фінансової групи визначається головне підприємство, яке має виключне право діяти від імені промислово-фінансової групи як учасника господарських відносин. Промислово-фінансова група не є юридичною особою і не підлягає державній реєстрації як суб'єкт господарювання.

Холдингова компанія – суб'єкт господарювання, що володіє контрольним пакетом акцій дочірнього підприємства (підприємств). Між холдинговою компанією та її дочірніми підприємствами встановлюються відносини контролю – підпорядкування.

Чинне законодавство передбачає можливість створення інших форм об'єднань інтересів підприємств (союзів, спілок, асоціації, підприємців тощо), не передбачених у ст. 120 Господарського кодексу України.

Контрольні запитання

1. Яке визначення підприємства дає законодавець?
2. Які види підприємств існують в Україні?
3. Дати характеристику правового статусу підприємства.
4. Які локальні нормативні акти називають установчими документами підприємства?
5. Які відомості повинні включатися в установчі документи?
6. Розкрити порядок створення підприємства.

7. Які існують підстави припинення діяльності підприємства?
8. Які види господарських об'єднань передбачені діючим законодавством?
9. Розкрийте порядок ліквідації підприємств.

ТЕМА 3. ПРАВОВИЙ СТАТУС ГОСПОДАРСЬКИХ ТОВАРИСТВ

1. *Поняття та ознаки господарських товариств.*
2. *Права та обов'язки учасників господарських товариств.*
3. *Поняття та ознаки акціонерного товариства.*
4. *Характеристика товариства з обмеженою відповідальністю та товариства з додатковою відповідальністю.*
5. *Характеристика повного та командитного товариства.*

Основним видом корпоративних підприємств в Україні є господарські товариства, які почали створюватися з 1991 року. Господарські товариства як суб'єкти господарської діяльності існують у всіх державах з ринковою економікою. Правовий статус господарських товариств визначається Господарським кодексом України, Цивільним кодексом України, Законом України «Про господарські товариства», Законом України «Про акціонерні товариства», Законом України «Про товариства з обмеженою і додатковою відповідальністю».

Під господарськими товариствами визнаються підприємства або інші суб'єкти господарювання, створені юридичними особами та (або) громадянами шляхом об'єднання їх майна й участі в підприємницькій діяльності товариства з метою одержання прибутку.

Господарські товариства є юридичними особами.

Господарське товариство, крім повного і командитного товариств, може бути створено однією особою, що стає його єдиним учасником.

Засновниками і учасниками товариства можуть бути суб'єкти господарювання, інші учасники господарських відносин, а також громадяни, які не є суб'єктами господарювання.

Установчі документи господарського товариства повинні містити відомості про вид товариства, предмет і цілі його діяльності, склад засновників та учасників, склад і компетенцію органів товариства та порядок прийняття ними рішень, включаючи перелік питань, у яких необхідна кваліфікована більшість голосів, інші відомості тощо.

Права учасників господарського товариства:

- брати участь в управлінні справами товариства в порядку, визначеному в установчих документах;
- брати участь у розподіленні прибутку товариства та одержувати його частку (дивіденди);
- одержувати інформацію про діяльність товариства;
- вийти в передбаченому установчими документами порядку зі складу товариства та ін.

Обов'язки учасників господарського товариства:

- дотримуватися вимог установчих документів товариства, виконувати рішення його органів управління;
- робити внески (сплачувати за акції) у розмірі, порядку та засобами, що передбачені установчими документами.

Внесками учасників та засновників господарського товариства можуть бути будинки, споруди, обладнання та інші матеріальні цінності, цінні папери, права користування землею, водою та іншими природними ресурсами, будинками, спорудами, а також інші майнові права, включаючи майнові права на об'єкти інтелектуальної власності, кошти, у тому числі в іноземній валюті.

Забороняється використовувати для формування статутного фонду товариства бюджетні кошти, кошти, одержані у кредит та під заставу.

Сума вкладів засновників та учасників господарського товариства становить статутний фонд товариства.

У господарському товаристві створюються резервний (страховий) фонд у розмірі, передбаченому установчими документами, але не менше ніж 25 %

статутного фонду, а також інші фонди. Розмір щорічних відрахувань до резервного (страхового) фонду передбачається установчими документами, але не може бути менше ніж 5 % від суми прибутку товариства.

Господарське товариство є власником:

- майна, переданого йому у власність засновниками і учасниками як внески;
- продукції, виробленої в результаті господарської діяльності товариства;
- доходів, одержаних від господарської діяльності товариства;
- іншого майна, придбаного на підставах, не заборонених законом.

Управління діяльністю господарського товариства здійснюють його органи та посадові особи, склад і порядок обрання (призначення) яких здійснюється відповідно до виду товариства.

Посадовими особами органів управління товариства визнаються голова та члени виконавчого органу, голова ревізійної комісії, а у товариствах, де створена рада товариства (спостережна рада), – голова та члени цієї ради. Посадовими особами господарського товариства не можуть бути особи, службова або інша діяльність яких визнана Конституцією та законами України несумісною з обійманням цих посад, а також особи, яким за рішенням суду заборонено займатися певною діяльністю або займати певні посади.

Види господарських товариств:

- Діють на підставі статуту:

- 1) Акціонерні товариства.
- 2) Товариства з обмеженою відповідальністю.
- 3) Товариства з додатковою відповідальністю.

- Діють на підставі договору:

- 1) Повні товариства.
- 2) Командитні товариства.

1. Акціонерне товариство – господарське товариство, статутний капітал якого поділено на визначену кількість акцій однакової номінальної вартості, корпоративні права за якими посвідчуються акціями. Акціонери товариства не

відповідають за зобов'язаннями товариства і несуть ризик збитків, що пов'язані з діяльністю товариства, тільки в межах належних їм акцій.

Типи акціонерних товариств.

Згідно зі ст. 5 Закону України «Про акціонерні товариства» акціонерні товариства за типом поділяють на публічні акціонерні товариства та приватні акціонерні товариства:

- публічні – це товариства, в яких кількісний склад учасників перевищує 100 акціонерів та які можуть здійснювати публічне і приватне розміщення акцій;
- приватні – це товариства, в яких кількісний склад не перевищує 100 акціонерів та які не мають права здійснювати публічне розміщення акцій.

Зміна товариства з приватного на публічне, або навпаки, не є його перетворенням.

Публічне розміщення акцій – це поширення акцій через торги на фондових біржах або поширення акцій акціонерами без згоди інших акціонерів та товариства.

Створення акціонерного товариства регулюється Законом України «Про акціонерні товариства» (ст. 9). Засновниками акціонерного товариства визнаються: держава – в особі органу, уповноваженого управляти державним майном, територіальна громада – в особі органу, уповноваженого управляти комунальним майном, а також фізичні і юридичні особи.

Створення товариства здійснюється за такими етапами:

- 1) прийняття зборами засновників рішення про створення акціонерного товариства та про закрите (приватне) розміщення акцій;
- 2) подання заяви та всіх необхідних документів на реєстрацію випуску акцій до Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку;
- 3) реєстрація Комісією випуску акцій та видача тимчасового свідоцтва про реєстрацію випуску акцій;
- 4) присвоєння акціям міжнародного ідентифікаційного номера цінних паперів;

- 5) укладення з дентиторієм договору про обслуговування емісії акцій або з реєстратором про ведення реєстру власників іменних цінних паперів;
- 6) закрите (приватне) розміщення акцій серед засновників товариства;
- 7) оплата засновниками повної вартості акцій;
- 8) затвердження установчими зборами товариства результатів закритого розміщення акцій серед засновників, затвердження статуту товариства;
- 9) реєстрація товариства та його статуту в органах державної реєстрації;
- 10) подання Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку звіту про результати розміщення акцій;
- 11) реєстрація Державною комісією звіту про результати закритого (приватного) розміщення акцій;
- 12) отримання свідоцтва про державну реєстрацію випуску акцій;
- 13) видача засновникам товариства документів, що підтверджують право власності на акції.

Дії, що порушують процедуру створення акціонерного товариства, встановлену законом, є підставою для ліквідації акціонерного товариства, за позовом до суду Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку.

Засновниками акціонерного товариства є особи, які виконують передбачені законом дії щодо заснування товариства. Вони несуть відповідальність як перед тими, хто підписався на акції, так і перед третіми особами за зобов'язаннями, що виникли до реєстрації товариства.

Учасники – це особи, які виконують обов'язки власників акцій перед товариством засновників та акціонерів перед акціонерним товариством.

Установчі збори засновники повинні провести не пізніше двох місяців з моменту завершення підписки на акції. У разі пропущення вказаного строку особа, яка підписалася на акції, має право вимагати повернення сплаченої нею частки вартості акцій.

Установчі збори – орган, до компетенції якого входить створення товариства. Правомочними визнаються збори за участю осіб, які підписалися більше ніж 60 % акцій, на які проведено підписку.

Установчі збори здійснюють юридичні акти щодо створення товариства шляхом голосування за принципом: одна акція – один голос:

- 1) прийняття рішення про створення акціонерного товариства;
- 2) затвердження статуту товариства;
- 3) обрання ради акціонерного товариства (спостережної ради), виконавчого (правління) та контролюючого (ревізійна комісія) органів;
- 4) прийняття рішення про створення дочірніх підприємств, представництв;
- 5) надання пільг засновникам за рахунок коштів акціонерного товариства.

Рішення з цих питань повинні бути прийняті кваліфікованою (3/4) більшістю голосів.

Установчі збори вирішують також такі питання:

- 1) приймають або відхиляють пропозицію про підписку на акції, що перевищує кількість акцій, на які було оголошено підписку;
- 2) зменшують розмір статутного фонду у випадках, коли у встановлений термін підпискою на акції покрито не всю необхідну суму, яка вказана в повідомленні;
- 3) затверджують оцінки вкладів у натуральній формі;
- 4) вирішують питання про схвалення угод, укладених засновниками до створення акціонерного товариства тощо;
- 5) державна реєстрація акціонерного товариства здійснюється в порядку, передбаченому ст. 58 Господарського кодексу України.

Загальний розмір статутного фонду акціонерного товариства, а також номінальна вартість та кількість акцій визначаються засновниками відповідно до мети, предмета діяльності. Однак він повинен бути не меншим за суму, еквівалентну 1250 мінімальним заробітним платам.

Збільшення статутного фонду можливе лише за умови повної оплати акціонерами усіх раніше випущених акцій шляхом:

- додаткової підписки на акції;

- збільшення номінальної вартості вже випущених акцій;
- обміну облігацій на акції.

Зменшення статутного фонду можливе шляхом:

- зменшення номінальної вартості випущених акцій;
- зменшення кількості акцій шляхом викупу частки акцій у їх власників з

метою анулювання цих акцій.

Зменшення статутного фонду неможливе за наявності заперечень кредиторів.

Крім резервного фонду, в акціонерному товаристві обов'язково створюється фонд сплати дивідендів, що формується з чистого прибутку товариства.

Правовий режим акцій регулює Закон України «Про цінні папери і фондовий ринок».

Акція – цінний папір без установленого строку обігу, що засвідчує дольову участь у статутному фонді акціонерного товариства, підтверджує членство в акціонерному товаристві та право на участь в управлінні ним, дає право його власникові на одержання частини прибутку у вигляді дивіденду, а також на участь у розподіленні майна при ліквідації акціонерного товариства.

За ознакою класу закон визначає акції:

- привілейовані;
- прості.

Привілейовані акції – це акції з пільговими правами майнової участі. Конкретні права привілейованих акціонерів визначають загальні збори акціонерного товариства. Опис таких прав міститься у статуті товариства.

Привілеями є, насамперед:

1) переваги на одержання дивідендів, а саме: річний розмір дивіденду фіксується у відсотках до номінальної вартості акції і виплачується незалежно від річного прибутку товариства. Якщо прибутку не вистачає, дивіденд виплачується з резервного фонду.

2) доплата її власнику у разі, якщо розмір дивіденду на привілейовану акцію виявиться нижчим від дивіденду на просту акцію;

3) пріоритетна участь власника привілейованої акції в розподіленні ліквідних активів товариства, яке припиняється.

Оскільки власники привілейованих акцій ризикують як підприємці менше, ніж власники простих акцій, вони мають обмежені управлінські права. За загальним правилом, привілейовані акціонери не мають права на участь в управлінні товариством, але статuti можуть визначати коло питань, у вирішенні яких бере участь і ця категорія акціонерів.

Випуск привілейованих акцій не повинен перевищувати суми, яка становить 25 % статутного фонду акціонерного товариства (ст. 20 Закону України «Про акціонерні товариства»).

Залежно від передбачених статутами обмежень прав відчуження (трансферту) виділяють:

- іменні акції. Громадяни мають право бути власниками, як правило, іменних акцій. Обіг іменних акцій фіксується у реєстрі власників іменних цінних паперів, що ведеться товариством. Реєстрації підлягає і передача (трансферт) акцій іншим особам, тобто перехід прав участі;

- акції на пред'явника – обертаються вільно, тобто без індосаментних процедур. Акціонерне товариство фіксує в книзі реєстрації загальну кількість акцій на пред'явника. Згідно зі ст. 20 Закону України «Про акціонерні товариства» з 2010 року всі акції акціонерного товариства є іменними. Акції товариств існують виключно у бездокументарній формі.

Правовий режим дивідендів – урегульований правом колективної власності порядок визначення розміру, оголошення та виплати акціонерам доходів по акціях з чистого прибутку акціонерного товариства.

Дивіденд – це частина чистого прибутку акціонерного товариства, яка підлягає розподілу і привласненню акціонерами пропорційно вартості належних їм акцій; це також сума (величина, розмір) прибутку акціонера на одну акцію.

У статутах товариств визначаються такі елементи правового режиму дивідендів (окремі пункти):

- розмір дивідендів (у розрахунку на одну звичайну акцію його визначають загальні збори товариства на пропозицію правління);
- строк виплат;
- форма виплати дивідендів (готівкою, банківським переказом тощо);
- початок нарахування (дивіденди нараховуються з моменту реєстрації особи як акціонера в реєстрі акціонерів товариства пропорційно внесений за акції сумі);
- розмір дивідендів (не може бути вище рекомендованого правлінням);
- порядок виплати дивідендів вибулим і новим акціонерам (при купівлі акцій на вторинному ринку цінних паперів, дивіденди за минулий період виплачуються акціонеру, зареєстрованому в товаристві на момент виплати дивідендів).

Господарські функції і права акціонерного товариства як суб'єкта права у правовідносинах реалізують його органи управління.

Основними загальними органами акціонерного товариства є: загальні збори акціонерів – вищий керівний орган товариства, правління (дирекція) товариства, на чолі з головою правління або директором, та два контролюючі органи – спостережна рада та ревізійна комісія.

Основні принципи організації управління акціонерним товариством:

1. Розмежування компетенційними правовими нормами (законодавчими, статутними) функцій колективного власника (акціонерів) і функцій централізованого управління діяльністю товариства.

2. Централізація керівництва поточною діяльністю товариства в руках компетентного виконавчого органу (правління товариства) на чолі з керівником, який без доручення діє від імені товариства.

3. Вищий і постійний поточний контроль акціонерів (як засновників і співвласників товариства) за управлінською та фінансово-господарською

діяльністю правління. Акціонерне товариство, за загальним правилом, має два контрольні органи – вищий контрольний (спостережна рада), який здійснює контроль за управлінською діяльністю правління, і контрольний (ревізійна комісія), який контролює фінансово-господарську діяльність правління та обирається з числа акціонерів.

Органами управління акціонерним товариством є загальні збори акціонерів, спостережна рада правління. Вищий орган акціонерного товариства – загальні збори – розглядає питання визначення основних напрямів діяльності акціонерного товариства, затвердження його планів та звітів про їх виконання, внесення змін до статуту товариства, обрання та відкликання членів ради акціонерного товариства, членів виконавчого органу та ревізійної комісії, затвердження річних результатів діяльності товариства та інші питання, передбачені ст. 33 Закону України «Про акціонерні товариства».

Виконавчим органом акціонерного товариства є правління. Воно вирішує питання діяльності товариства, крім тих, що віднесені до компетенції загальних зборів та наглядової ради. Голова правління має право без доручення виконувати дії від імені товариства, підписувати договори, представляти інтереси товариства у державних органах, виступати від його імені у суді, господарському суді і таке інше (ст. 58 Закону України «Про акціонерні товариства»).

2. Товариством з обмеженою відповідальністю є господарське товариство, що має статутний фонд, поділений на частки, розмір яких визначається установчими документами, і несе відповідальність за своїми зобов'язаннями тільки своїм майном.

Учасники товариства, які повністю сплатили свої внески, несуть ризик збитків, що пов'язані з діяльністю товариства, у межах своїх внесків.

Розмір статутного фонду товариства з обмеженою відповідальністю повинен становити не менше суми, що еквівалентно одній мінімальній заробітній платі. Кількість учасників товариства не повинна перевищувати 10 осіб.

Вищим органом управління товариства з обмеженою відповідальністю є збори учасників. Виконавчим органом є дирекція (колегіальний орган) на чолі з генеральним директором чи директор (одноосібний орган). Членами виконавчого органу можуть бути особи, які не належать до учасників товариства. Дирекція підзвітна зборам учасників і повинна здійснювати виконання їх рішень.

3. Товариством з додатковою відповідальністю є господарське товариство, статутний фонд якого поділений на частки визначених установчими документами розмірів і яке несе відповідальність за своїми зобов'язаннями власним майном, а в разі його недостатності учасники цього товариства несуть додаткову солідарну відповідальність у визначеному установчими документами однаково кратному розмірі до внеску кожного з учасників.

4. Повним товариством є господарське товариство, всі учасники якого відповідно до укладеного між ними договору здійснюють підприємницьку діяльність від імені товариства і несуть додаткову солідарну відповідальність за зобов'язаннями товариства усім своїм майном.

Ведення справ повного товариства здійснюється за загальною згодою всіх учасників усіма учасниками, одним чи кількома з них, які виступають від імені товариства. В останньому випадку обсяг повноважень учасників визначається дорученням, яке повинно бути підписане рештою учасників товариства. Учасники, яким було доручено ведення справ повного товариства, зобов'язані надавати решті учасників на їх вимогу повну інформацію про дії, що виконуються від імені та в інтересах товариства.

5. Командитним товариством є господарське товариство, у якому один або декілька учасників здійснюють від імені товариства підприємницьку діяльність і несуть за його зобов'язаннями додаткову солідарну відповідальність усім своїм майном, на яке за законом може бути звернено

стягнення (повні учасники), а інші учасники беруть участь у діяльності товариства лише своїми внесками (вкладники).

Управляють справами командитного товариства лише учасники з повною відповідальністю.

Учасниками повного товариства, повними учасниками командитного товариства можуть бути лише особи, зареєстровані як суб'єкти підприємництва.

Контрольні запитання

1. Що таке господарське товариство?
2. Охарактеризуйте правовий статус акціонерного товариства.
3. Які стадії має процедура створення акціонерного товариства?
4. Який порядок управління акціонерним товариством?
5. Розкрийте правовий статус товариства з обмеженою відповідальністю.
6. Які особливості правового статусу товариства з додатковою відповідальністю?
7. Що таке повне товариство? У чому особливості його правового статусу?
8. Охарактеризуйте правовий статус командитного товариства.
9. У чому полягає відмінність правового положення повних учасників і вкладників у командитному товаристві?
10. Порівняйте порядок майнової відповідальності засновників різних видів господарських товариств.

ТЕМА 4. ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВІДНОСИН ВЛАСНОСТІ В ГОСПОДАРСЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

1. *Поняття та зміст права власності в господарських відносинах.*
2. *Об'єкти права власності.*
3. *Майнові правовідносини в господарській діяльності.*

Основу господарської діяльності, згідно з теорією господарського права, становлять майнові відносини, які базуються на праві власності та похідних від нього прав.

Власність – це економічна категорія, яка характеризується наявністю такої влади особи над річчю, що визнана суспільством і регламентована соціальними нормами.

Відносини власності – це суспільні відносини, що виникають у зв'язку і з приводу привласнення матеріальних благ.

Сутність відносин власності у сфері економіки полягає в тому, що наявні засоби виробництва і продукти праці, які отримуються від їх експлуатації, належать певним суб'єктам.

Поняття право власності виникає в результаті правового врегулювання економічних відносин власності.

Право власності в Україні регулюється Конституцією України та Цивільним Кодексом України.

Право власності – це право особи на річ (майно), яке вона здійснює відповідно до закону за своєю волею, незалежно від волі інших осіб (ст. 316 Цивільним Кодексом України).

Право власності в об'єктивному розумінні – це сукупність правових норм, що регулюють економічні відносини власності.

Право власності в суб'єктивному розумінні – це визначена і забезпечена об'єктивним правом сукупність повноважень власника (володіння, користування і розпорядження майном), що забезпечує можливість використовувати належне йому майно своєю владою і у власних інтересах.

Володіння – це закріплення матеріальних благ за конкретними власниками – індивідами і колективами, фактичне утримання речі у сфері господарювання цих осіб.

Користування – це вилучення з речей їхніх корисних властивостей, які дають можливість задовольнити відповідні потреби індивіда чи колективу.

Розпорядження – це визначення власником юридичної або фактичної долі речі. Індивід або колектив здійснює володіння, користування і розпорядження речами (матеріальними благами) за своїми інтересами, незалежно від волі і бажання інших осіб.

Згідно з Цивільним Кодексом України власність в Україні виступає в таких формах: приватна, комунальна, державна, загальнонародна.

Економічні перетворення відносин власності у процесі сучасної економічної реформи, що передбачає запровадження ринкових форм господарювання, здійснюються шляхом:

- 1) подолання гіпертрофії державної власності у процесі:
 - а) приватизації майна державних підприємств і організацій;
 - б) виділення комунальної власності в самостійну форму власності;
 - в) передачі в оренду цілісних майнових комплексів державних підприємств та їх структурних підрозділів;
- 2) легалізації та підтримки приватної власності на засоби виробництва;
- 3) залучення іноземного капіталу у вітчизняну економіку з метою її структурної перебудови, підвищення ефективності виробництва.

Право власності українського народу від його імені здійснюють органи державної влади й органи місцевого самоврядування у межах, установлених Конституцією України.

Об'єктами права власності українського народу є земля, її надра, атмосферне повітря, водні й інші природні ресурси, що знаходяться в межах території України, природні ресурси її континентального шельфу, виняткової (морської) економічної зони.

Кожен громадянин має право користуватися природними об'єктами права власності українського народу відповідно до закону.

До державної власності в Україні належить майно, у тому числі грошові кошти, які належать державі Україна.

Суб'єктом права державної власності є держава в особі Верховної Ради України.

Управління об'єктами державної власності відповідно до закону (ст. 116 Конституції України) здійснює Кабінет Міністрів України. Декретом «Про управління майном, що є у загальнодержавній власності» від 15 грудня 1992 р. Кабінет Міністрів України поклав здійснення функцій з управління зазначеним майном на міністерства та інші органи державної виконавчої влади.

Способи виникнення права власності:

- Первісні – право власності на річ виникає уперше або незалежно від попередніх власників: створення нової речі внаслідок виробничої діяльності; націоналізація; реквізиція; конфіскація; вилучення безгосподарно утримуваного майна; безхазяйна річ, бездоглядна домашня тварина; знахідка, скарб.

- Похідні – право нового власника ґрунтується на праві попереднього власника і виникає внаслідок волевиявлення: передача майна за договором (постачання, купівлі-продажу тощо).

Підстави припинення права власності:

- 1) залежать від волі власника – угоди щодо відчуження майна, повне споживання майна при користуванні ним;

- 2) не залежать від волі власника – примусовий продаж, примусове вилучення майна згідно із законом, втрата майна через стихійне лихо.

Об'єктами права державної власності є:

- земля, майно, що забезпечує діяльність Верховної Ради України та утворюваних нею державних органів, майно Збройних Сил, органів державної безпеки, прикордонних і внутрішніх військ;

- оборонні об'єкти: єдина енергетична система; системи транспорту загального користування, зв'язку та інформації загальнодержавного значення;

- кошти державного бюджету; національний банк та його установи і створювані ними кредитні ресурси: республіканські резервні, страхові та інші фонди;

- майно вищих і середніх спеціальних навчальних закладів;

- майно державних підприємств;

– об’єкти соціально-культурної сфери або інше майно, що становить матеріальну основу суверенітету України і забезпечує її економічний та соціальний розвиток. У державній власності може бути також інше майно, яке передане у власність України іншими державами, а також юридичними особами і громадянами.

У комунальній власності є майно, у тому числі грошові кошти, які належать територіальній громаді.

Суб’єктом права комунальної власності є територіальні громади в особі обласних, районних, міських, селищних, сільських рад. Управління майном, що є в комунальній власності, здійснюють територіальні громади села, селища, міста безпосередньо або через утворені ними органи місцевого самоврядування (ради).

Об’єктами права комунальної власності є:

– майно, що забезпечує діяльність відповідних рад і утворюваних ними органів; кошти місцевих бюджетів; державний житловий фонд;

– об’єкти житлово-комунального господарства;

– майно закладів народної освіти, культури, охорони здоров’я, торгівлі, побутового обслуговування; майно комунальних підприємств;

– місцеві енергетичні системи, транспорт, системи зв’язку та інформації, включаючи націоналізоване майно, передане відповідним підприємствам, установам, організаціям;

– інше майно, необхідне для забезпечення економічного і соціального розвитку відповідної території тощо.

Суб’єктами права приватної власності в Україні є фізичні та юридичні особи (ст. 325 Цивільного кодексу України).

Фізичні й юридичні особи можуть бути власниками будь-якого майна, за винятком окремих видів майна, що відповідно до закону не можуть їм належати.

Об’єктами права приватної власності є житлові будинки, квартири, предмети особистого користування, дачі, садові будинки, предмети

домашнього господарства, продуктивна і робоча худоба, земельні ділянки, насадження на земельній ділянці, засоби виробництва, вироблена продукція, транспортні засоби, грошові кошти, акції, інші цінні папери, а також інше майно споживчого й виробничого призначення.

Склад, кількість і вартість майна, що може бути у власності громадян, не обмежується, крім випадків, що передбачені законом.

Майно може належати громадянам на праві спільної власності:

- сумісної (майно, яке придбане внаслідок спільної праці членів сім'ї);
- часткової (майно, що придбане внаслідок спільної праці громадян, які об'єдналися для спільної діяльності).

Під правовим режимом майна підприємства розуміють установлену правовими нормами структуру цього майна, порядок його формування, використання й вибуття, а також звернення на нього стягнень кредиторів.

Майно державних підприємств поділяють на три групи – основні фонди, оборотні кошти, а також інші цінності, вартість яких відображається на самостійному балансі підприємства.

Підприємство має право продавати і передавати іншим підприємствам, організаціям та установам, обмінювати, здавати в оренду, надавати безоплатно в тимчасове користування або в позику належні йому будинки, споруди, устаткування, транспортні засоби, інвентар, сировину та інші матеріальні цінності, а також списувати їх з балансу. Однак відчуження засобів виробництва державними підприємствами здійснюється виключно на конкурентних засадах (через біржі, за конкурсом, на аукціонах) у порядку, визначеному Положенням про порядок відчуження основних засобів, що є державною власністю, затвердженим Фондом державного майна України від 30 липня 1999 р.

Відчуження майна державного підприємства можливе після отримання дозволу центрального або місцевого органу виконавчої влади, уповноваженого здійснювати функції управління державним майном за погодженням із Фондом

державного майна України або його регіональними відділеннями, Фондом майна Автономної Республіки Крим.

Одержані внаслідок відчуження державного майна кошти (за вирахуванням плати за послуги) зараховуються до позабюджетного Державного фонду приватизації.

Спеціальні фонди підприємства – це грошові кошти, що прямо й безпосередньо не беруть участі у процесі виробництва, а слугують іншим спеціальним цілям, передбаченим чинним законодавством або статутом підприємства. Використання коштів одного фонду для цілей іншого, як правило, не допускається. Прикладом такого фонду може бути резервний фонд. Основним джерелом власних коштів на підприємстві є статутний фонд, який являє собою сукупність внесків учасників у майно при створенні підприємства для забезпечення його діяльності у розмірах, визначених статутними документами.

Майновим фондом особливого роду можна вважати прибуток підприємства. Правовий режим прибутку державного підприємства охоплює: поняття прибутку, порядок та методи його нарахування; зобов'язання підприємства щодо сплати податків з прибутку та механізм їх здійснення; права підприємства щодо використання прибутку.

Майнові фонди державних бюджетних установ (установи у сфері культури, охорони здоров'я, освіти, адміністративного управління) складаються з основних засобів та матеріалів і належать їм на правах оперативного управління.

Державні бюджетні установи витрачають виділені їм кошти за бюджетними кошторисами відповідно до призначення конкретних цільових коштів. Якщо державні бюджетні установи займаються господарською діяльністю, то доходами, які отримані від такої діяльності, вони розпоряджаються самостійно.

Контрольні запитання

1. Що таке власність?
2. Що таке відносини власності?
3. Що таке право власності?
4. Які форми власності існують в Україні?
5. Назвіть суб'єкти права власності в Україні.
6. Охарактеризуйте право державної власності.
7. Охарактеризуйте право комунальної власності.
8. Охарактеризуйте право приватної власності.
9. Проаналізуйте правовий режим майна державного підприємства.

ТЕМА 5. ГОСПОДАРСЬКО – ДОГОВІРНІ ЗОБОВ'ЯЗАННЯ.

ГОСПОДАРСЬКО – ПРАВОВА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ

1. *Поняття та види господарських договорів.*
2. *Функції господарських договорів.*
3. *Зміст господарського договору.*
4. *Порядок укладання господарського договору.*
5. *Поняття та види господарської відповідальності.*

Ця тема є однією з головних у даній дисципліні, тому що здебільшого основним регулятором господарських відносин виступає господарський договір, який є підставою виникнення господарських зобов'язань.

Господарсько-договірні зобов'язання – це майново-господарські зобов'язання, які виникають між суб'єктами господарювання або між суб'єктами господарювання і негосподарюючими суб'єктами – юридичними особами на підставі господарських договорів.

Господарський договір – це угода суб'єктів господарювання, що спрямована на встановлення, зміну або припинення між ними господарських

зобов'язань і передбачає їхнє співробітництво в досягненні визначених нею господарських (комерційних) результатів.

Господарський договір – це правовий документ, у якому фіксується факт угоди та зміст зобов'язань сторін.

Різноманітність господарської діяльності обумовлює широке коло господарських договорів. Тому їх класифікують за кількома критеріями:

1. За суб'єктним складом:

- 1) двосторонні (постачання продукції, купівля-продаж),
- 2) багатосторонні договори (договір лізингу).

2. Залежно від розподілення прав і обов'язків:

- 1) односторонньо зобов'язуючі (тільки одна сторона зобов'язана вчинити певні дії на користь іншої, а остання має лише право договору позики);
- 2) двосторонньозобов'язуючі (обидві сторони пов'язані взаємними правами та обов'язками – договір купівлі-продажу).

3. Залежно від характеру переміщення матеріальних благ:

- 1) відплатні – дія однієї сторони обов'язково потребує відповідної майнової дії іншої (купівля-продаж, постачання);
- 2) безоплатні – надання майна здійснюється лише однією стороною без одержання зустрічного надання від другої сторони (договір безоплатного користування майном).

4. Залежно від юридичної підстави укладення договору:

- 1) плановані – укладаються на підставі державних замовлень, обов'язкових для прийняття певними господарськими суб'єктами: державними підприємствами, підприємствами-монополістами;
- 2) вільно регульовані – укладаються на підставі господарських намірів сторін, юридично оформлених умовами договорів.

5. Залежно від способу та часу виникнення правовідносин:

- 1) консенсуальні – для їх укладання необхідне узгодження волі сторін за усіма істотними умовами (договір купівлі-продажу, постачання);

2) реальні – для їх укладання необхідні не тільки узгодження волі сторін, а й виконання певних дій: передача речі – об'єкта договору (договір позики, договір перевезення).

6. За способом оферти і визначення змісту:

1) договори приєднання – це договори, у яких одна сторона наперед визначає істотні умови майбутнього договору. Іншій стороні залишається або прийняти їх, або не вступати в договір (перевезення вантажів, страхування тощо);

2) договори, зміст яких сторони визначають при їх укладанні.

7. За регулятивними функціями:

1) попередній договір – визначає умови, на яких сторони зобов'язуються у певний строк укласти в майбутньому господарський договір. Такий договір породжує обов'язок укласти до визначеного терміну основний договір, а при ухиленні від його укладання відшкодувати збитки потерпілій стороні;

2) основний договір – це договір, укладання якого передбачено попереднім договором.

8. Залежно від періодів виконання обов'язків:

1) генеральні договори – укладаються на весь період діяльності, яка регулюється. Генеральний договір визначає істотні умови співробітництва сторін протягом усього періоду здійснення відповідної діяльності (будівництво АЕС);

2) поточні (разові) договори – укладаються на підставі генерального договору як такі, що розраховані на певні (короткі) проміжки часу. Поточні договори, як правило, не включають умов, які не передбачені генеральним договором (інакше це був би новий (окремий) договір), а лише їх конкретизують.

Функції господарських договорів:

1) регулятивна (договір регулює відносини між сторонами на підставі закону, але з урахуванням специфіки конкретного господарського зв'язку);

2) координаційна (договір як засіб узгодження, координації їхніх дій відповідно до економічних інтересів і намірів);

3) інформаційна (договір завдяки формальній визначеності його умов включає в себе інформацію про правовий стан сторін у договорі, що необхідно сторонам, у відповідних випадках – юрисдикційним органам, третім особам);

4) контрольна (за допомогою договору здійснюється контроль за ефективністю діяльності суб'єктів господарювання);

5) гарантійна (лише завдяки договору включаються в дію такі правові гарантії виконання договірних зобов'язань, як неустойка, гарантія, застава тощо);

6) правозахисна (договір є правовою формою відносин, тобто формою, у межах якої забезпечується примусове виконання зобов'язань сторін шляхом використання майнових санкцій, засобів оперативного впливу).

При укладенні господарських договорів сторони можуть визначати зміст договору на основі:

- вільного волевиявлення, коли сторони мають право погоджувати на свій розсуд будь-які умови договору, що не суперечать законодавству;

- примірного договору, рекомендованого органом управління суб'єктам господарювання для використання при укладенні ними договорів, коли сторони мають право за взаємною згодою змінювати окремі умови, передбачені примірним договором, або доповнювати його зміст;

- типового договору, затвердженого Кабінетом Міністрів України;

- договору приєднання, запропонованого однією стороною для інших можливих суб'єктів, коли ці суб'єкти у разі вступу в договір не мають права наполягати на зміні його змісту.

Господарські договори укладаються за правилами, встановленими Цивільним кодексом України з урахуванням особливостей, передбачених Господарським кодексом, іншими нормативно-правовими актами щодо окремих видів договорів.

Зміст господарського договору становлять умови договору, визначені угодою його сторін, спрямованою на встановлення, змінення або припинення

господарських зобов'язань, як погоджені сторонами, а також і ті, що приймаються ними як обов'язкові умови договору відповідно до законодавства.

Господарський договір вважається укладеним, якщо між сторонами у передбачених законом порядку та формі досягнуто згоди щодо всіх його істотних умов.

Істотними є умови, визнані такими за законом чи необхідні для договорів даного виду, а також умови, щодо яких на вимогу однієї зі сторін повинна бути досягнута згода.

При укладенні господарського договору сторони зобов'язані у будь-якому разі погодити предмет, ціну та термін дії договору.

Умови про предмет у господарському договорі повинні визначати найменування (номенклатуру, асортимент) та кількість продукції (робіт, послуг), а також вимоги до їх якості. Вимоги щодо якості предмета договору визначаються відповідно до обов'язкових для сторін нормативних документів.

Ціна у господарському договорі визначається в порядку, встановленому Господарським кодексом, іншими законами, актами Кабінету Міністрів України.

Терміном дії господарського договору є час, упродовж якого існують господарські зобов'язання сторін, що виникли на основі цього договору.

Господарський договір за загальним правилом укладається у формі єдиного документа, підписаного сторонами та скріпленого печатками. Допускається укладення господарських договорів у спрощений спосіб, тобто шляхом обміну листами, факсограмами, телеграмами, телефонограмами тощо, а також шляхом підтвердження прийняття до виконання замовлень, якщо законом не встановлено спеціальні вимоги до форми та порядку укладення даного виду договорів.

Укладання господарського договору – це зустрічні договірно-процедурні дії двох або більше господарюючих суб'єктів щодо вироблення умов договору, які відповідають їх реальним намірам та економічним інтересам, а також

юридичне оформлення договору (надання цим умовам певної форми) як правового акта.

Розрізняють конкурентні (торги: аукціони, тендери; конкурси) і неконкурентні способи укладання договорів.

Неконкурентні способи укладання господарських договорів:

1) шляхом проведення прямих переговорів повноважними представниками сторін, що завершуються підписанням договору як єдиного документа;

2) шляхом направлення однією стороною іншій стороні проекту договору та узгодження позицій сторін щодо умов.

Проект договору може бути запропонований будь-якою зі сторін. У разі якщо проект договору викладено як єдиний документ, він надається другій стороні у двох примірниках.

Сторона, яка одержала проект договору, у разі згоди з його умовами оформляє договір відповідно до вимог і повертає один примірник договору другій стороні або надсилає відповідь на лист, факсограму тощо у двадцятиденний термін після одержання договору.

За наявності заперечень щодо окремих умов договору сторона, яка одержала проект договору, складає протокол розбіжностей, про що робиться застереження у договорі, та у двадцятиденний термін надсилає другій стороні два примірники протоколу розбіжностей разом з підписаним договором.

Сторона, яка одержала протокол розбіжностей до договору, зобов'язана протягом двадцяти днів розглянути його, у цей же термін вжити заходів для врегулювання розбіжностей з другою стороною та включити до договору всі прийняті пропозиції, а ті розбіжності, що залишились неврегульованими, передати в цей же термін до суду, якщо на це є згода другої сторони.

У разі досягнення сторонами згоди щодо всіх або окремих умов, зазначених у протоколі розбіжностей, така згода має бути підтверджена у письмовій формі (протоколом узгодження розбіжностей, листами, телеграмами, телетайпограмами тощо).

Якщо сторона, яка одержала протокол розбіжностей щодо умов договору, заснованого на державному замовленні або такого, укладення якого є обов'язковим для сторін на підставі закону, або сторона-виконавець за договором, що в установленому порядку визнаний монополістом на певному ринку товарів (робіт, послуг), яка одержала протокол розбіжностей, не передасть у зазначений двадцятиденний термін до суду розбіжності, що залишилися неврегульованими, то пропозиції другої сторони вважаються прийнятими.

У разі якщо сторони не досягли згоди з усіх істотних умов господарського договору, такий договір вважається неукладеним (таким, що не відбувся). Якщо одна зі сторін здійснила фактичні дії щодо його виконання, правові наслідки таких дій визначаються нормами Цивільного кодексу України.

Зміна та розірвання господарських договорів в односторонньому порядку не допускаються, якщо інше не передбачено законом або договором. Сторона договору, яка вважає за необхідне змінити або розірвати договір, повинна надіслати пропозиції про це другій стороні за договором.

Сторона договору, яка одержала пропозицію про зміну чи розірвання договору, у двадцятиденний строк після одержання пропозиції повідомляє другу сторону про результати її розглядання.

У разі якщо сторони не досягли згоди щодо зміни (розірвання) договору або в разі недержання відповіді у встановлений термін з урахуванням часу поштового обігу, зацікавлена сторона має право передати спір на вирішення суду.

Суб'єкти господарювання та інші учасники господарських відносин повинні виконувати господарські зобов'язання належним чином відповідно до закону, інших правових актів, договору, а за відсутності конкретних вимог щодо виконання зобов'язання – відповідно до вимог, що у певних умовах звичайно ставляться.

Порушення зобов'язань є підставою для застосування господарських санкцій, передбачених Господарським кодексом, іншими законами або договором.

Застосування господарських санкцій до суб'єкта, який порушив зобов'язання, не звільняє цього суб'єкта від обов'язку виконати зобов'язання в натурі, крім випадків, коли інше передбачено законом або договором, або уповноважена сторона відмовилася від прийняття виконання зобов'язання.

Не допускаються одностороння відмова від виконання зобов'язань, крім випадків, передбачених законом, а також відмова від виконання або відстрочка виконання з мотиву, що зобов'язання другої сторони за іншим договором не було виконано належним чином.

Господарське зобов'язання підлягає виконанню за місцем, визначеним законом, господарським договором, або місцем, яке визначено змістом зобов'язання.

У разі якщо місце виконання зобов'язання не визначено, зобов'язання повинно бути виконано:

- за зобов'язаннями, змістом яких є передача прав на будівлю або земельну ділянку, іншого нерухомого майна – за місцезнаходженням будівлі чи земельної ділянки, іншого нерухомого майна;

- за грошовими зобов'язаннями – за місцем розташування уповноваженої сторони на момент виникнення зобов'язання, або за новим місцем її розташування за умови, що управнена сторона своєчасно повідомила про нього зобов'язану сторону;

- за іншими зобов'язаннями – за місцезнаходженням постійного і діючого органу управління (місцем проживання) зобов'язаної сторони, якщо інше не передбачено законом.

Забезпечення виконання господарських зобов'язань (ст. 199–201 Господарського кодексу України, гл. 49 Цивільного кодексу України).

Виконання зобов'язання може забезпечуватися неустойкою, порукою, гарантією, заставою, притриманням.

Банківська гарантія є специфічним засобом забезпечення виконання господарських зобов'язань шляхом письмового підтвердження (гарантійного

листа) банком, іншою кредитною установою, страховою організацією (банківська гарантія) про задоволення вимог управненої сторони у розмірі повної грошової суми, зазначеної у письмовому підтвердженні, якщо третя особа (зобов'язана сторона) не виконає вказане у ньому певне зобов'язання, або настануть інші умови, передбачені у відповідному підтвердженні.

Зобов'язання за банківською гарантією виконується лише на письмову вимогу управненої сторони.

Гарант має право висунути управненій стороні лише ті претензії, висунення яких допускається гарантійним листом.

Загальні умови припинення господарських зобов'язань (ст. 202 Господарського кодексу України, гл. 50 Цивільного кодексу України):

- 1) виконання, проведене належним чином;
- 2) передання відступного (грошей, іншого майна тощо);
- 3) зарахування зустрічної однорідної вимоги або страхового зобов'язання;
- 4) у разі поєднання управненої та зобов'язаної сторін в одній особі;
- 5) за згодою сторін (зокрема угодою про заміну одного зобов'язання іншим між тими самими сторонами – новацією, прощенням боргу);
- 6) через неможливість виконання (у разі виникнення обставин, за які жодна з його сторін не відповідає) та в інших випадках.

Господарське зобов'язання припиняється також у разі його розірвання або визнання недійсним за рішенням суду.

Господарське зобов'язання, що не відповідає вимогам закону або вчинено з метою, яка завідомо суперечить інтересам держави і суспільства, або укладено учасниками господарських відносин з порушенням хоча б одним з них господарської компетенції (спеціальної правосуб'єктності), може бути на вимогу однієї зі сторін або відповідного органу державної влади визнано судом недійсним повністю або частково.

Недійсною може бути визнано також нікчемну умову господарського зобов'язання, яка самотійно або в поєднанні з іншими умовами зобов'язання

порушує права та законні інтереси другої сторони або третіх осіб. Нікчемними визнаються, зокрема, такі умови типових договорів і договорів приєднання, які:

- виключають або обмежують відповідальність виробника продукції, виконавця робіт (послуг) або взагалі не покладають на зобов'язану сторону певних обов'язків;

- допускають односторонню відмову від зобов'язання з боку виконавця або односторонню зміну виконавцем його умов;

- вимагають від одержувача товару (послуги) сплати непропорційно великого розміру санкцій у разі відмови його від договору і не встановлюють аналогічної санкції для виконавця.

Учасники господарських відносин несуть господарсько-правову відповідальність за правопорушення у сфері господарювання шляхом застосування до правопорушників господарських санкцій на підставах і в порядку, що передбачені Господарським кодексом, іншими законами та договором.

Господарсько-правова відповідальність – це економічні за змістом і юридичні за формою методи впливу на економічні інтереси суб'єкта господарювання – правопорушника.

Господарсько-правова відповідальність покликана стимулювати належне виконання господарських та інших зобов'язань. Отже, її головною метою є забезпечення правопорядку у сфері економіки (у господарських відносинах).

Принципи господарсько-правової відповідальності:

- 1) потерпіла сторона має право на відшкодування збитків незалежно від того, чи є застереження про це в договорі;

- 2) передбачена законом відповідальність виробника (продавця) за недоброякісність продукції застосовується також незалежно від того, чи є застереження про це в договорі;

- 3) сплата штрафних санкцій за порушення зобов'язання, а також відшкодування збитків не звільняють правопорушника без згоди другої сторони від виконання прийнятих зобов'язань у натурі;

4) у господарському договорі неприпустимі застереження щодо виключення або обмеження відповідальності виробника (продавця) продукції.

Функції господарсько-правової відповідальності:

1) компенсаційно-відновлювальна – відновлення порушеного правопорядку й усунення наслідків неправомірної поведінки суб'єкта господарювання (відшкодування збитків, неустойка);

2) попереджувальна – загроза застосування господарсько-правової відповідальності примушує діяти правомірно;

3) сигналізаційна – для однієї сторони це сигнал про необхідність покращення роботи, а для іншої – про доцільність продовження господарського зв'язку з ненадійною стороною.

Підставою господарсько-правової відповідальності учасника господарських відносин є вчинене ним правопорушення у сфері господарювання.

Учасник господарських відносин відповідає за невиконання або неналежне виконання господарського зобов'язання чи порушення правил здійснення господарської діяльності, якщо не доведе, що ним вжито усіх залежних від нього заходів для недопущення господарського правопорушення. У разі якщо інше не передбачено законом або договором, суб'єкт господарювання за порушення господарського зобов'язання несе господарсько-правову відповідальність, якщо не доведе, що належне виконання зобов'язання виявилось неможливим внаслідок дії непереборної сили.

Господарські санкції застосовуються у встановленому законом порядку за ініціативою учасників господарських відносин, а адміністративно-господарські санкції – уповноваженими органами державної влади або органами місцевого самоврядування.

Господарськими санкціями визнаються заходи впливу на правопорушника у сфері господарювання, у результаті застосування яких для нього настають несприятливі економічні та (або) правові наслідки.

У сфері господарювання застосовуються такі види санкцій:

- відшкодування збитків;
- штрафні санкції;
- оперативно-господарські санкції;
- адміністративно-господарські санкції.

Учасник господарських відносин, який порушив господарське зобов'язання або установлені вимоги щодо здійснення господарської діяльності, повинен відшкодувати завдані цим збитки суб'єкту, права або законні інтереси якого порушено.

Під збитками розуміють витрати, зроблені управленою стороною, втрата або пошкодження її майна, а також неодержані нею доходи, які управнена сторона одержала б у разі належного виконання зобов'язання або додержання правил здійснення господарської діяльності другою стороною.

Штрафними санкціями визнаються господарські санкції у вигляді грошової суми (неустойка, штраф, пеня), яку учасник господарських відносин зобов'язаний сплатити у разі порушення ним правил здійснення господарської діяльності, невиконання або неналежного виконання господарського зобов'язання.

Законом щодо окремих видів зобов'язань може бути визначений розмір штрафних санкцій, зміна якого за погодженням сторін не допускається (сторона є суб'єктом господарювання, що належить до державного сектора економіки, або порушення пов'язано з виконанням державного контракту). У разі якщо розмір штрафних санкцій законом не визначено, санкції застосовуються в розмірі, передбаченому договором. При цьому розмір санкцій може бути встановлено договором у відсотковому відношенні до суми невиконаної частини зобов'язання або у визначеній грошовій сумі, або у відсотковому відношенні до суми зобов'язання незалежно від ступеня його виконання, або у кратному розмірі до вартості товарів (робіт, послуг).

Нарахування штрафних санкцій за прострочення виконання зобов'язання, якщо інше не встановлено законом або договором, припиняється через шість місяців від дня, коли зобов'язання мало бути виконано.

Оперативно-господарські санкції – заходи оперативного впливу на правопорушника з метою припинення порушень зобов'язання або попередження їх повторення, що використовуються ними сторонами зобов'язання в односторонньому порядку.

До суб'єкта, який порушив господарське зобов'язання, можуть бути застосовані лише ті оперативно-господарські санкції, які передбачено договором.

Оперативно-господарські санкції застосовуються незалежно від вини суб'єкта, який порушив господарське зобов'язання.

Види оперативно-господарських санкцій:

1) одностороння відмова від виконання свого зобов'язання управненою стороною із звільненням її від відповідальності за це – у разі порушення зобов'язання другою стороною;

– відмова від оплати за зобов'язанням, яке виконано неналежним чином або достроково виконано боржником без згоди другої сторони;

– відстрочення відвантаження продукції чи виконання робіт внаслідок прострочення виставлення акредитива платником, припинення видачі банківських позичок тощо;

2) відмова управненої сторони зобов'язання від прийняття подальшого виконання зобов'язання, порушеного другою стороною, або повернення в односторонньому порядку виконаного кредитором за зобов'язанням (списання з рахунку боржника в безакцентному порядку коштів, сплачених за неякісну продукцію, тощо);

3) встановлення в односторонньому порядку на майбутнє додаткових гарантій належного виконання зобов'язань стороною, яка порушила зобов'язання: зміна порядку оплати продукції (робіт, послуг), переведення

платника на попередню оплату продукції (робіт, послуг) або на оплату після перевірки їх якості тощо;

4) відмова від встановлення на майбутнє господарських відносин із стороною, яка порушує зобов'язання.

Сторони можуть передбачити у договорі також інші оперативно-господарські санкції.

Оперативно-господарські санкції застосовуються стороною, яка потерпіла від правопорушення, у позасудовому порядку та без попереднього пред'явлення претензії порушнику зобов'язання.

Оперативно-господарські санкції можуть застосовуватися одночасно з відшкодуванням збитків та стягненням штрафних санкцій.

Адміністративно-господарські санкції – це заходи організаційно-правового або майнового характеру, які можуть бути застосовані уповноваженими органами державної влади або органами місцевого самоврядування та спрямовані на припинення правопорушення суб'єкта господарювання і ліквідацію його наслідків.

Адміністративно-господарські санкції можуть бути встановлені виключно законами.

Види адміністративно-господарських санкцій:

- 1) вилучення прибутку;
- 2) адміністративно-господарський штраф;
- 3) стягнення зборів (обов'язкових платежів);
- 4) застосування антидемпінгових заходів;
- 5) припинення експортно-імпортних операцій;
- 6) застосування індивідуального режиму ліцензування;
- 7) зупинення дії ліцензії (патенту) на здійснення суб'єктом господарювання певних видів господарської діяльності;
- 8) анулювання ліцензії (патенту) на здійснення суб'єктом господарювання окремих видів господарської діяльності;

- 9) обмеження або зупинення діяльності суб'єкта господарювання;
- 10) скасування державної реєстрації та ліквідація суб'єкта господарювання;
- 11) інші адміністративно-господарські санкції, встановлені Господарським кодексом та іншими законами.

Адміністративно-господарські санкції можуть бути застосовані до суб'єкта господарювання протягом 6 місяців з дня виявлення порушення, але не пізніше ніж через один рік з дня порушення суб'єктом встановлених законодавчими актами правил здійснення господарської діяльності, крім випадків, передбачених законом.

Контрольні запитання

1. Що таке господарський договір?
2. Що таке господарське зобов'язання?
3. Як класифікують господарські договори?
4. Які функції виконують господарські договори?
5. Який порядок укладання господарських договорів?
6. Які існують засоби забезпечення виконання господарських зобов'язань?
7. Які існують підстави припинення зобов'язання?
8. Що таке господарсько-правова відповідальність?
9. Які принципи господарсько-правової відповідальності?
10. Які види санкцій застосовуються при порушенні господарських зобов'язань?

ТЕМА 6. ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ БАНКРУТСТВА В ГОСПОДАРСЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

1. *Поняття банкрутства в господарських відносинах.*
2. *Стадії процедури банкрутства.*
3. *Поняття та зміст санації.*
4. *Поняття та зміст ліквідації боржника.*

Банкрутство згідно з теорією господарського права є однією з юридичних підстав ліквідації підприємства.

Банкрутство як одна з юридичних підстав ліквідації підприємств регулюється Господарським кодексом України (гл. 23). Порядок і умови визнання суб'єктів підприємницької діяльності банкрутами з метою задовольнити претензії кредиторів регулює спеціальний Закон України «Кодекс України з процедур банкрутства» 18.10.18 р., який набрав чинності у 2019 р.

Неспроможність суб'єкта підприємництва – це нездатність суб'єкта підприємництва після настання встановленого строку виконати свої грошові зобов'язання перед іншими особами, територіальною громадою або державою інакше як через відновлення його платоспроможності.

Банкрутство – це визнана господарським судом неспроможність боржника відновити свою платоспроможність та задовольнити визнані судом вимоги кредиторів інакше як через застосування ліквідаційної процедури.

Боржник – суб'єкт підприємницької діяльності, неспроможний виконати свої грошові зобов'язання перед кредиторами, в сумі понад 300 мінімальних заробітних плат: у тому числі зобов'язання щодо сплати податків і зборів (обов'язкових платежів), протягом трьох місяців після настання встановленого строку їх сплати.

Боржником відповідний суб'єкт вважається на всіх стадіях провадження справ про банкрутство, банкрутом – після того як господарський суд прийме постанову про визнання боржника банкрутом.

Кредиторами неплатоспроможних боржників є суб'єкти, які мають підтверджені відповідно до законодавства вимоги до боржника щодо їх зобов'язань, включаючи кредиторів, вимоги яких повністю або частково забезпечені заставою. Правами кредиторів щодо неплатоспроможних боржників користуються також визначені законом органи управління податків, зборів (обов'язкових платежів).

Суб'єктом банкрутства може бути лише суб'єкт підприємницької діяльності. Не можуть бути визнані банкрутами казенні підприємства, а також відокремлені структурні підрозділи господарської організації.

При Міністерстві економіки діє Агентство з питань банкрутства, головною метою якого є проведення заходів щодо запобігання банкрутству державних підприємств та підприємств, у статутному фонді яких частка державної власності перевищує 25 %, суб'єктів підприємницької діяльності інших форм власності у випадках, передбачених законом. Крім цього, воно здійснює:

- повноваження державного органу з питань банкрутства відповідно до Кодексу України з процедур банкрутства;

- ліцензування діяльності фізичних осіб – суб'єктів підприємницької діяльності, що діють як арбітражні керуючі (розпорядники майна, керуючі санацією, ліквідатори);

- ведення єдиної бази даних про підприємства, щодо яких порушено справу про банкрутство.

Регіональне (обласне) управління з питань банкрутства відповідно до покладених на нього завдань:

- аналізує стан додержання законодавства з питань банкрутства та інформує про результати аналізу Мінекономіки;

- забезпечує в регіонах реалізацію процедур банкрутства щодо відсутнього боржника;

- бере участь у проведенні аналізу фінансово-господарського стану суб'єктів підприємницької діяльності, що знаходяться у державній власності, із метою виявлення серед них боржників та запобігання їх банкрутства.

Засновники (учасники) суб'єкта підприємництва, власник майна, органи державної влади та органи місцевого самоврядування, наділені господарською компетенцією, у межах своїх повноважень зобов'язані вживати своєчасних заходів щодо запобігання його банкрутству. Законодавством передбачено два

види позасудових процедур, які можуть провадитися з метою запобігання банкрутству:

- надання фінансової допомоги в розмірі, достатньому для погашення його зобов'язань перед кредиторами, включаючи зобов'язання щодо сплати податків, зборів (обов'язкових платежів);

- відновлення платоспроможності цього суб'єкта (досудова санація) – це система заходів щодо відновлення платоспроможності боржника, яка включає реорганізаційні, організаційно-господарські, управлінські, інвестиційні, технічні, фінансово-економічні, правові заходи згідно з законодавством до початку порушення справи про банкрутство.

Підставою для застосування банкрутства до суб'єкта підприємництва є економічний фактор – неспроможність виконати грошові зобов'язання. Справу про банкрутство порушує господарський суд, якщо безспірні вимоги кредитора (кредиторів) до боржника сукупно становлять не менше 300 мінімальних розмірів заробітної плати, які не були задоволені боржником протягом трьох місяців після встановленого для їх погашення терміну, якщо інше не передбачено законом.

Грошове зобов'язання – зобов'язання боржника заплатити кредитору певну грошову суму. Склад і розмір грошових зобов'язань, у тому числі розмір заборгованості за передані товари, виконані роботи і надані послуги, сума кредитів з урахуванням відсотків, які зобов'язаний сплатити боржник, визначаються на день подачі в господарський суд заяви про порушення справи про банкрутство.

Фактичною підставою для порушення справи про банкрутство може бути лише письмова заява до господарського суду, яка називається «Заява про порушення справи про банкрутство». З такою заявою до господарського суду можуть звернутися:

- будь-хто з кредиторів. Кредитори мають право об'єднати свої вимоги до боржника і звернутися до суду з однією заявою, що підписується всіма кредиторами, які об'єднали свої вимоги;

– боржник із власної ініціативи (за наявності майна, достатнього для покриття судових витрат).

Разом з тим боржник зобов'язаний звернутися в місячний термін до господарського суду із заявою про порушення справи про банкрутство у разі, якщо:

– задоволення вимог одного або кількох кредиторів призведе до неможливості виконання грошових зобов'язань боржника в повному обсязі перед іншими кредиторами;

– орган боржника, уповноважений відповідно до установчих документів або законодавства прийняти рішення про ліквідацію боржника, прийняв рішення про звернення до господарського суду із заявою боржника про порушення справи про банкрутство;

– при ліквідації боржника не у зв'язку з процедурою банкрутства встановлено неможливість боржника задовольнити вимоги кредиторів у повному обсязі;

– в інших випадках, передбачених законом.

Провадження у справах про банкрутство здійснюють господарські суди. У випадках, передбачених законом, щодо неплатоспроможного боржника застосовуються такі процедури:

- Розпорядження майном боржника відповідно до Кодексу України з процедур банкрутства – це система заходів щодо нагляду і контролю за управлінням та розпорядженням майном боржника з метою забезпечення збереження та ефективного використання майнових активів боржника та проведення аналізу його фінансового стану. Строк розпорядження майном боржника, за рішенням суду – до 170 днів.

- Розпорядження майном боржника – це перша судова процедура, яка застосовується до нього. Вона не проводиться лише у випадках спрощеного порядку банкрутства, а також стосовно громадян-підприємців.

Задачі процедури розпорядження майном боржника полягають у такому:

– збереженні майнових активів боржника;

- виявленні кредиторів;
- складанні та затвердженні реєстру грошових вимог кредиторів;
- проведенні перших загальних зборів кредиторів;
- прийнятті рішення про перехід на наступну стадію процедури банкрутства.

Термін цієї процедури становить шість місяців і може бути продовжений чи скорочений судом за клопотанням комітету кредиторів, розпорядника майна чи власника. З моменту порушення справи про банкрутство суд уводить мораторій на задоволення майнових вимог кредиторів, термін виконання яких настав напередодні введення мораторію. Уведення процедури розпорядження майном боржника хоч і не тягне усунення керівника боржника та його органів управління, однак їх повноваження суттєво скорочуються.

На підготовчому засіданні суду, яке повинно відбутися не пізніше 30 днів з моменту порушення справи про банкрутство, вирішується: за загальною чи спрощеною процедурою буде вестися справа, з'ясовуються обставини, що можуть перешкоджати переходу до наступного етапу процедури банкрутства – публікації в офіційному друкованому органі повідомлення про порушення справи про банкрутство. Такими обставинами можуть бути: погашення вимог боржником, відкликання заяви про порушення справи про банкрутство тощо.

Якщо перешкоджаючих обставин немає, то суд виносить ухвалу, в якій визначається розмір вимог кредиторів, що подали заяву про порушення справи про банкрутство; дата складення розпорядником майна реєстру вимог кредиторів, який має бути складений та поданий до господарського суду на затвердження не пізніше 2 місяців та 10 днів після дати проведення підготовчого засідання суду; дата попереднього засідання суду, яке має відбутися не пізніше 3 місяців після дати проведення підготовчого засідання суду; дата скликання перших загальних зборів кредиторів, які мають відбутися не пізніше 3 місяців і 10 днів після дати проведення підготовчого засідання суду; дата засідання суду, на якому буде винесено ухвалу про санацію

боржника чи про визнання боржника банкрутом і відкриття ліквідаційної процедури, чи припинення провадження справи про банкрутство, яке має відбутися не пізніше 6 місяців після дати проведення підготовчого засідання суду.

Виявлення кредиторів та інвесторів здійснюється шляхом подання кредиторами у місячний термін з дня опублікування оголошення про порушення справи про банкрутство до господарського суду заяв про грошові вимоги до боржника та документів, що їх підтверджують, а інвесторами – до розпорядника майна заяв про участь у санації боржника.

На попередньому засіданні господарського суду розглядаються заяви усіх кредиторів та виноситься ухвала, у якій зазначається розмір визнаних судом вимог кредиторів, які включаються розпорядником майна до реєстру вимог кредиторів, та призначається дата проведення зборів кредиторів.

Проведення зборів кредиторів повинно бути здійснено не пізніше 3 місяців та 10 днів після дати проведення попереднього засідання. Розпорядник майна повідомляє кредиторів згідно з реєстром вимог кредиторів про місце й час проведення зборів кредиторів та організує їх проведення. На перших зборах кредиторів утворюється комітет кредиторів (кількістю не більше 7 осіб), визначаються його повноваження.

Заключним етапом процедури розпорядження є засідання суду, на якому приймається рішення про введення процедури санації чи відкриття ліквідаційної процедури. Якщо до початку засідання суду було укладено мирову угоду чи був погашений борг перед кредиторами, то провадження справи про банкрутство припиняється.

Санація – система заходів, що здійснюються під час провадження справи про банкрутство з метою запобігання визнання боржника банкрутом та його ліквідації, спрямована на оздоровлення фінансово-господарського стану боржника, а також задоволення в повному обсязі або частково вимог кредиторів шляхом кредитування, реструктуризації підприємства, боргів і капіталу та (або) зміни організаційно-правової та виробничої структур боржника.

Тривалість процедури санації становить 12 місяців і може бути продовжена не більш ніж на 6 місяців.

Санація вводиться господарським судом за клопотанням комітету кредиторів і йде за процедурою розпорядження. З моменту введення процедури санації припиняються повноваження керівника боржника, вони переходять до керуючого санацією. Власник майна не має права обмежувати повноваження керуючого санацією щодо розпорядження майном.

Процедура санації реалізується через план санації, який містить комплексну програму фінансового оздоровлення боржника та застосування спеціальних заходів щодо відновлення його платоспроможності із зазначенням терміну їх реалізації.

План санації розробляє арбітражний керуючий протягом 3 місяців з моменту оголошення процедури санації. Цей план розглядається на засіданні комітету кредиторів, яке повинно відбутися у чотиримісячний термін з моменту введення процедури санації. Якщо план санації буде схвалено комітетом кредиторів (більш ніж половиною голосів), то він протягом 5 днів передається до господарського суду.

Якщо протягом 6 місяців із дня введення процедури санації план санації не буде поданий до суду, то суд приймає рішення про визнання боржника банкрутом і відкриття ліквідаційної процедури.

За підсумками санації арбітражний керуючий надає письмовий звіт зборам кредиторів не пізніше ніж за 15 днів до закінчення встановленого терміну процедури санації чи за наявністю підстав для дострокового її припинення. Після проведення зборів звіт арбітражного керуючого та протокол зборів кредиторів подається у господарський суд не пізніше 5 днів після проведення зборів. Якщо платоспроможність боржника дійсно відновлена, то суд затверджує звіт керуючого санацією, що є підставою для припинення провадження справи.

У разі клопотання зборів кредиторів, відмови у затвердженні звіту керуючого санацією, неподання цього звіту у встановлений термін чи

непроведення розрахунків із кредиторами у визначений термін господарський суд визнає боржника банкрутом і відкриває ліквідаційну процедуру.

Ліквідація – припинення діяльності суб'єкта підприємницької діяльності, визнаного господарським судом банкрутом, з метою здійснення заходів щодо задоволення визнаних судом вимог кредиторів шляхом продажу його майна.

Це завершальна процедура і вийти з неї можна лише через мирову угоду.

Процедура ліквідації відкривається у разі:

- коли комітет кредиторів клопоче про введення такої процедури;
- коли результати санації виявилися незадовільними;
- коли суд застосовує спрощені процедури банкрутства;
- банкрутства громадян-суб'єктів підприємницької діяльності.

Загальний строк ліквідаційної процедури становить до 12 місяців.

Етапи ліквідаційної процедури:

- введення процедури ліквідації;
- виявлення та оцінювання ліквідаційної маси;
- реалізація майна боржника;
- задоволення вимог кредиторів;
- затвердження звіту ліквідатора.

Протягом 5 днів із дня винесення постанови суду про визнання боржника банкрутом ліквідатор зобов'язаний подати в офіційний друкований орган відомості про визнання боржника банкрутом. У місячний термін із дня публікації поточні кредитори повинні звернутися до суду із заявою своїх претензій до боржника.

З моменту прийняття постанови про визнання банкрутом підприємство набуває нового правового статусу – статусу банкрута; підприємницька діяльність банкрута завершується закінченням технологічного циклу з виготовлення продукції у разі можливості її продажу; строк виконання усіх грошових зобов'язань банкрута та зобов'язань щодо сплати податків і зборів (обов'язкових платежів) вважається таким, що настав; припиняється

нарахування неустойки (штрафу, пені), відсотків та інших економічних санкцій за всіма видами заборгованості банкрута; відомості про фінансове становище банкрута перестають бути конфіденційними чи містити комерційну таємницю.

Розрахунки з кредиторами ліквідатор здійснює згідно з реєстром їх вимог, за виключенням привілейованих кредиторів.

Черговість спрямування коштів, одержаних від продажу майна банкрута, на задоволення вимог кредиторів, установлена згідно зі ст. 31 Закону:

1) у першу чергу задовольняються вимоги, забезпечені заставою, виплати вихідної допомоги звільненим працівникам банкрута, у тому числі відшкодування кредиту, отриманого на ці цілі, витрати, пов'язані з провадженням у справі про банкрутство в господарському суді та роботою ліквідаційної комісії, вимоги щодо виплати заборгованості із компенсацій збитків, завданих державному бюджету України внаслідок виконання рішень Європейського суду з прав людини, постановлених проти України, вимоги кредиторів за договорами страхування, витрати кредиторів на проведення аудиту, якщо аудит проводився за рахунок їхніх коштів;

2) у другу чергу задовольняються:

- вимоги із зобов'язань, що виникли внаслідок заподіяння шкоди життю та здоров'ю громадян, шляхом капіталізації у ліквідаційній процедурі відповідних платежів, у тому числі до Фонду соціального страхування України за громадян, які застраховані в цьому фонді, у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України, зобов'язань із сплати страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування та інше соціальне страхування, крім вимог, задоволених позачергово, з повернення невикористаних коштів Фонду соціального страхування України, а також вимоги громадян-довірителів (вкладників) довірчих товариств або інших суб'єктів підприємницької діяльності, які залучали майно (кошти) довірителів (вкладників);

3) у третю чергу задовольняються:

- вимоги щодо сплати податків і зборів (обов'язкових платежів);

- вимоги центрального органу виконавчої влади, що здійснює управління державним резервом;
- 4) у четверту чергу задовольняються вимоги кредиторів, не забезпечені заставою;
- 5) у п'яту чергу задовольняються вимоги щодо повернення внесків членів трудового колективу до статутного капіталу підприємства;
- 6) у шосту чергу задовольняються інші вимоги.

Вимоги кожної наступної черги задовольняються у міру надходження на рахунок коштів від продажу майна банкрута після повного задоволення вимог попередньої черги, крім випадків, установлених цим Кодексом.

У разі недостатності коштів, одержаних від продажу майна банкрута, для повного задоволення всіх вимог однієї черги вимоги задовольняються пропорційно до суми вимог, що належить кожному кредитору однієї черги.

У разі відмови кредитора від задоволення визнаної в установленому порядку вимоги ліквідатор не враховує суму грошових вимог цього кредитора.

Погашення вимог кредиторів шляхом заліку зустрічних однорідних вимог проводиться за згодою кредитора (кредиторів), за умови що це не порушує майнові права інших кредиторів.

Вимоги, не погашені у зв'язку з недостатністю майна, вважаються погашеними.

Після завершення всіх розрахунків з кредиторами ліквідатор подає до господарського суду звіт та ліквідаційний баланс.

Завершальним етапом процедури ліквідації є затвердження господарським судом звіту ліквідатора, що є підставою для припинення провадження у справі про банкрутство.

Якщо після завершення ліквідаційної процедури в юридичної особи-банкрута не залишилося майна, то суд виносить ухвалу про ліквідацію юридичної особи-банкрута. У випадках, коли майна банкрута вистачає для задоволення вимог кредиторів, він вважається таким, що не має боргів і може здійснювати підприємницьку діяльність.

Контрольні запитання

1. Порівняйте поняття банкрутство і неспроможність.
2. Хто є суб'єктом банкрутства?
3. Які заходи спрямовані на запобігання банкрутства?
4. Хто може звертатися до суду із заявою, щодо порушення справи про банкрутство?
5. Які підстави для застосування процедури банкрутства до суб'єкта підприємницької діяльності?
6. Які судові процедури застосовують до боржника?
7. Що являє собою процедура розпорядження майном боржника?
8. Охарактеризуйте процедуру санації.
9. Розкрийте етапи ліквідаційної процедури.

ТЕМА 7. ПРАВОВИЙ ЗАХИСТ ПРАВ І ЗАКОННИХ ІНТЕРЕСІВ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ

1. *Поняття та засоби захисту прав суб'єктів господарства.*
2. *Поняття та зміст судового позову.*
3. *Термін розглядання позовів.*
4. *Перегляд судових рішень.*

Держава забезпечує захист прав і законних інтересів суб'єктів господарювання. Кожний суб'єкт господарювання відповідно до Господарського кодексу та Господарського процесуального кодексу України має право на захист своїх прав і законних інтересів. Права та законні інтереси зазначених суб'єктів захищаються шляхом:

- визнання наявності або відсутності прав;
- визнання повністю або частково недійсними актів органів державної влади та органів місцевого самоврядування, актів інших суб'єктів, що суперечать законодавству, зачіпають права та законні інтереси суб'єкта господарювання;

- визнання недійсними господарських угод;
- відновлення становища, яке існувало до порушення прав та законних інтересів суб'єктів господарювання;
- припинення дій, що порушують право або створюють загрозу його порушення;
- присудження до виконання обов'язку в натурі;
- відшкодування збитків;
- застосування штрафних санкцій;
- застосування оперативно-господарських санкцій;
- застосування адміністративно-господарських санкцій;
- установа, зміни і припинення господарських правовідносин;
- іншими способами, передбаченими законом.

Державні гарантії прав і інтересів суб'єктів господарювання можна розділити на:

1) загальні – полягають у тому, що держава гарантує суб'єктам господарювання, незалежно від обраних ними організаційно-правових форм господарської діяльності і форм власності, однакові права і створює рівні можливості для доступу до матеріально-технічних, фінансових, трудових, інформаційних, природних та інших ресурсів;

2) майнові – полягають у тому, що держава шляхом прийняття відповідного законодавства, створення спеціальних структур гарантує недоторканність їхнього майна і забезпечує захист права власності (ст. 13 Конституції України).

Порядок і форми захисту прав суб'єктного господарювання визначаються насамперед нормами Господарською процесуального кодексу України (ГПК), відповідно до якого господарські спори вирішуються в порядку позовного провадження, а справи про банкрутство (також з урахуванням особливостей), передбачених Кодексом України з процедур банкрутства.

Спори вирішуються на підставі Конституції України, законів та інших нормативно-правових актів України, міжнародних договорів і угод, згода на обов'язковість застосування яких запроваджено Верховною Радою України.

Особливу увагу законодавець приділяє захисту права власності, оскільки власність є основою існування й діяльності підприємців і підприємств будь-яких організаційно-правових форм. Передбачені чинним законодавством способи захисту права власності прийнято поділяти на:

1) речово-правові – спрямовані на захист від безпосереднього неправомірного впливу будь-яких інших осіб. Одним із них є витребування власником свого майна з чужого незаконного володіння (віндикація). Позивачем у справі буде власник, майно якого із володіння вибуло без його відома.

Власник може також подати в суд негаторний позов (позов про усунення будь-яких порушень його права власності, навіть якщо ці порушення не пов'язані з позбавленням володіння). Підставою для негаторного позову є порушення, що перешкоджають власникові здійснювати свої права користування й розпорядження майном. При цьому, хоча майно і не вибуває з володіння власника, використовувати його за призначенням власник не має можливості;

2) зобов'язально-правові – застосовуються у випадку зобов'язальних, зокрема, договірних відносин між власником і особою, що необґрунтовано утримує майно (наприклад, коли орендар не повертає орендодавцеві-власникові його майно по закінченні терміну договору оренди).

У процесі господарювання між підприємствами, підприємцями, державними й іншими органами виникають, здійснюються і припиняються численні господарські відносини, які іноді супроводжуються розбіжностями – господарськими спорами.

Більшість спорів передається на вирішення до господарського суду без досудового врегулювання.

Досудового врегулювання згідно зі ст. 5 ГПК України потребують тільки ті господарські спори, що виникають із договору перевезення, договору про

надання послуг зв'язку, а також договору, заснованого на державному замовленні (щодо цих спорів сторони можуть звертатися за захистом своїх законних інтересів у господарський суд лише після того, як контрагентів була направлена претензія, яку той або відхилив, або не дав на неї відповідь у термін, установлений чинним законодавством). В інших випадках процедура досудового врегулювання відбувається за згодою сторін, у випадках, коли це прямо передбачено умовами укладеного між ними договору.

Недотримання порядку досудового врегулювання спорів є підставою для повернення позовної заяви (ст. 63 ГПК).

Установлені певні вимоги до змісту й форми претензії. Вона повинна бути викладена тільки в письмовій формі (ст. 6 ГПК).

Претензія підписується повноважною особою підприємства організації або їхнім представником і надсилається адресатові рекомендованим (цінним) листом або вручається під розписку.

Законодавством установлені два види термінів розглядання претензій:

- 1) загальний (у місячний термін із дня її одержання);
- 2) спеціальний (претензії, пов'язані з якістю і комплектністю продукції, розглядаються протягом двох місяців).

Установлено відповідні вимоги до форми і змісту відповіді на претензію. Насамперед це тільки письмова форма відповіді.

Якщо у відповіді про визнання претензії не повідомляється про перерахування визнаної суми, то її заявник по закінченні 20 днів після одержання відповіді має право пред'явити в банк розпорядження про списання в безперечному порядку визнаної боржником суми. До розпорядження додається відповідь боржника, а якщо в ній не зазначений розмір визнаної суми, то додається також копія претензії.

Основним способом захисту порушених прав і законних інтересів громадян, підприємців і підприємств є судовий захист, що здійснюється від

імені держави і регламентується насамперед нормами Господарського процесуального кодексу України.

Звертання до суду за захистом – право підприємства, підприємця і будь-яка угода про відмову від такого права є недійсною (ст. 2 ГПК). Можлива лише відмова підприємства-позивача від уже заявленого позову, але це надалі позбавляє позивача права повторного звертання до суду із цими вимогами.

Правосуддя в господарських відносинах здійснюється господарськими судами. Відповідно до Закону України «Про судоустрій» систему спеціалізованих судових органів, що здійснюють правосуддя в господарських відносинах, складають Вищий господарський суд України, апеляційні господарські суди регіонів, а також місцеві господарські суди.

При цьому господарським судам підвідомчі справи:

- про спори, що виникають при укладанні, зміні й розірванні господарських договорів – переддоговірні спори;
- про спори, що виникають при виконанні договорів;
- про спори, що виникають за іншими підставами (наприклад, про відшкодування збитків, заподіяних підприємству в результаті виконання вказівок державних або інших органів);
- про визнання недійсними актів державних та інших органів за підставами, зазначеними у законодавстві (наприклад, акта, щодо не відповідає компетенції органа або вимогам законодавства);
- по заявах органів Антимонопольного комітету України з питань, віднесених до його компетенції;
- про банкрутство.

Порядок розглядання справ та інші питання судової процедури визначаються Господарським процесуальним кодексом України.

При звертанні до господарського суду із позовом про захист своїх порушених прав підприємство або підприємець повинні сплатити судовий збір.

Підприємства і підприємці (як позивачі, так і відповідачі) у господарському процесі користуються рівними процесуальними правами.

Підсумком судового вирішення будь-якого господарського спору є судове рішення – владний акт, що пов’язує правову норму з конкретним юридичним фактом і поширює дію норми на даний факт, установлює права й обов’язки конкретних суб’єктів права.

Залежно від основ суд виносить рішення (при вирішенні спору по суті), постанови (за справами про банкрутство – постанова про визнання боржника банкрутом, постанови апеляційної та касаційної інстанцій за підсумками перегляду винесених судом попередніх інстанцій рішень, ухвал, постанов) і ухвали (в інших випадках).

Рішення господарського суду набуває законної чинності по закінченні десятиденного терміну з дня його прийняття, а у випадку, якщо в судовому засіданні були оголошені тільки вступна і резолютивна частини рішення, воно набуває чинності по закінченні десятиденного терміну з дня підписання рішення.

У випадку подачі апеляційної скарги або внесення прокурором апеляційного протесту рішення, якщо воно не скасоване, набуває законної чинності після розглядання справи апеляційною інстанцією.

Зміст і структура судового рішення повинні відповідати вимогам ст. 84 ГПК України. Судове рішення складається з вступної, описової, мотивувальної й резолютивної частин.

Надійний захист прав та інтересів суб’єктів господарювання забезпечує встановлений законодавством порядок перегляду судових рішень в апеляційному й касаційному порядку, у ході яких перевіряється законність і обґрунтованість прийнятих господарськими судами попередніх інстанцій рішень, ухвал і постанов.

Перегляд рішень, що не набули законної чинності, ухвал, постанов (у справах про банкрутство) у порядку апеляційного провадження здійснюють

апеляційні господарські суди регіонів за апеляційними скаргами сторін у справі або апеляційними поданнями прокурора.

Апеляційна скарга (подання) подається через місцевий господарський суд, що розглянув справу. Місцевий господарський суд у п'ятиденний термін направляє отриману апеляційну скаргу або подання разом зі справою до апеляційного господарського суду (ст. 91 і 92 ГПК).

Апеляційна скарга подається, а апеляційне подання вноситься протягом 10 днів із дня ухвалення рішення місцевим господарським судом, а у випадку якщо в судовому засіданні були оголошені тільки вступна й резолютивна частини рішення – із дня підписання рішення, оформленого відповідною ст. 84 ГПК України. Відновлення пропущеного процесуального терміну подачі апеляційної скарги можливе протягом трьох місяців із дня ухвалення рішення місцевим господарським судом (ст. 93 ГПК).

Апеляційний господарський суд переглядає справу за правилами розглядання цих справ у першій інстанції з деякими обмеженнями (ст. 101 ГПК – позбавлення права приймати додаткові докази, за винятком тих випадків, коли заявник обґрунтував неможливість їхньої подачі суду першої інстанції причинами, що не залежать від нього, неприйняття вимог, що не були предметом розглядання в суді першої інстанції).

Перегляд в апеляційному порядку рішень місцевих господарських судів здійснюється колегіями у складі трьох суддів.

Апеляційна скарга (подання) на рішення місцевого господарського суду розглядається протягом двомісячного терміну з дня надходження справи разом з апеляційною скаргою (поданням) в апеляційну інстанцію. За підсумками розглядання апеляційної скарги (подання) апеляційний господарський суд приймає постанову, що набуває законної чинності з дня її прийняття.

Перегляд рішень місцевих судів, що набрали законної чинності, і постанов апеляційних судів регіонів у порядку касаційного провадження здійснюється Касаційною палатою Верховного суду України.

Касаційна скарга може бути подана протягом одного місяця з дня набуття законної чинності рішення місцевого господарського суду або апеляційного господарського суду. У ній не допускаються посилання на недоведеність тих або інших обставин справи (ст. 109 – 111 ГПК).

У касаційній інстанції скарга (подання) розглядається за правилами розглядання справ у судах першої інстанції, за винятком процесуальних дій, пов'язаних із з'ясуванням обставин справи і їхнім доведенням. Касаційна інстанція на підставі установлених фактичних обставин справи перевіряє застосування судом першої або апеляційної інстанції норм матеріального і процесуального права.

Касаційна скарга (подання) розглядається протягом двомісячного терміну з дня надходження справи разом із касаційною скаргою (поданням) у Верховний суд України.

За підсумками розглядання касаційної скарги (подання) суд приймає постанову, що набуває законної чинності з дня її прийняття.

Касаційній інстанції надане право скасування рішень або постанов попередніх інстанцій і передачі справи на повне розглядання у суд першої інстанції.

За результатами розглядання касаційної скарги (подання) більшістю голосів суддів, що брали участь у перегляданні постанови, виноситься постанова Верховного суду України. Вона є остаточною й оскарженню не підлягає.

Додатковою гарантією прав суб'єктів господарювання служить те, що рішення, ухвали, постанови господарського суду можуть бути переглянуті за нововиявленими обставинами.

Відповідно до ст. 112 ГПК господарський суд може переглянути прийняте ним рішення, що набрало законної чинності, за нововиявленими обставинами, які мають істотне значення для справи і не могли бути відомі заявникові раніше (наприклад, подання експертом неправильного висновку, що був покладений в основу судового рішення, неправильний переклад документів або пояснень учасників процесу; надання недостовірних або фальсифікованих документів).

Право ініціювання перегляду справи за нововиявленими обставинами надано стороні і прокуророві, які можуть протягом двох місяців із дня виявлення цих обставин звернутися до суду, що виніс судове рішення, із заявою (поданням) про його перегляд.

Суд розглядає заяву (подання) про перегляд судового рішення (постанови, ухвали) протягом одного місяця і за його результатами виносить: рішення – у випадку зміни або скасування рішення; постанову – у випадку зміни або скасування постанови; ухвалу – у випадку зміни або скасування ухвали або залишення рішення, постанови, ухвали без змін.

Найважливішим елементом захисту прав підприємств і підприємців є ефективна робота правового механізму виконання судових рішень, у зв'язку з цим велике значення для всіх судів, у тому числі і господарських, має виконавче провадження – завершальна стадія судового процесу. Документом, що видається господарським судом на виконання рішення, ухвали, постанови, є наказ суду, який видається або висилається позивачу після набрання судовим рішенням законної чинності. Наказ може бути пред'явлений до виконання не пізніше трьох місяців із дня ухвалення рішення, ухвали або постанови.

Основні положення про порядок виконання рішень господарських судів, ухвал і постанов регламентуються розділом XIV ГПК України (ст. 115–122), а також Законом України «Про виконавче провадження».

Господарські спори можуть розглядатися не тільки господарськими судами. Відповідно до діючого законодавства підприємства мають право передачі, підвідомчих господарським судам спорів, на вирішення до третейського суду. Діяльність третейських судів регулюється Законом України «Про третейські суди».

При відмові від розглядання господарської суперечки у третейському суді або неотриманні відповіді у встановлений термін спір передається на розглядання господарського суду по підсудності.

У третейському суді спір розглядається протягом місяця з дня надходження позовної заяви. Рішення третейського суду викладається в письмовій формі і підписується суддями.

Крім того, чинне законодавство України передбачає розглядання деяких категорій спорів в інших, спеціально створених третейських судах (наприклад, Міжнародному комерційному арбітражі при Торгово-промисловій палаті України).

Контрольні запитання

1. Назвіть основні нормативні акти, якими регулюється діяльність господарських судів.
2. Які справи підвідомчі господарським судам?
3. Які шляхи захисту прав та законних інтересів суб'єктів господарювання передбачені чинним законодавством?
4. У яких випадках законодавством передбачена необхідність досудового врегулювання господарських спорів?
5. Розкрийте порядок пред'явлення претензії.
6. Розкрийте порядок вирішення справи у суді.
7. Що являє собою процедура перегляду рішення суду в апеляційному порядку?
8. Що являє собою процедура перегляду рішення суду в касаційному порядку?
9. Який порядок перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами?

ТЕМА 8. ПРАВОВІ ЗАСАДИ ОБМЕЖЕННЯ МОНОПОЛІЗМУ В ЕКОНОМІЦІ УКРАЇНИ

1. *Поняття монопольного становища в господарській діяльності.*
2. *Види порушень антимонопольного законодавства.*
3. *Правовий статус Антимонопольного комітету України.*
4. *Відповідальність за порушення антимонопольного законодавства.*

Дана тема спрямована на вивчення норм господарського права, які спрямовані на боротьбу з таким негативним явищем в економіці як монополізація.

Функціонування ринкових відносин передбачає створення рівних можливостей для суб'єктів господарської діяльності, а також їхню конкуренцію, під якою розуміється змагання між суб'єктами господарювання з метою здобуття завдяки власним досягненням переваг над іншими суб'єктами господарювання, внаслідок чого споживачі, суб'єкти господарювання мають можливість вибирати між кількома продавцями, покупцями, а окремий суб'єкт господарювання не може визначати умови обороту товарів на ринку.

Нині зроблено вагомі кроки на шляху формування антимонопольного законодавства. Так, прийняті закони «Про захист економічної конкуренції» від 11 січня 2001 р., «Про Антимонопольний комітет України» від 26 листопада 1993 р., «Про захист від несумлінної конкуренції» від 7 червня 1996 р., а також глава 3 розділ I Господарського Кодексу України.

З метою забезпечення державного контролю за дотриманням антимонопольного законодавства, захисту інтересів підприємців та споживачів від його порушень утворено спеціальний державний орган – Антимонопольний комітет України (АКУ).

Основними завданнями Антимонопольного комітету України є:

- здійснення державного контролю за дотриманням антимонопольного законодавства;
- захист законних інтересів підприємців та споживачів шляхом запровадження заходів щодо запобігання і припинення порушень антимонопольного законодавства, накладання стягнень за порушення антимонопольного законодавства в межах своїх повноважень;
- сприяння розвитку сумлінної конкуренції у всіх сферах економіки.

Антимонопольний комітет, утворені ним територіальні відділення складають систему органів Антимонопольного комітету України, яку очолює Голова Комітету.

Антимонопольний комітет виконує такі функції:

- у контролює дотримання антимонопольного законодавства при створенні, реорганізації, ліквідації господарюючих суб'єктів; при здійсненні господарської діяльності підприємцями та при реалізації повноважень центральних і місцевих органів державної виконавчої влади;
- розглядає справи про порушення антимонопольного законодавства та приймає рішення за результатами розглядання в межах своїх повноважень;
- звертається до суду чи господарського суду з позовами (заявами) у зв'язку з порушеннями антимонопольного законодавства;
- бере участь у розробленні та вносить у встановленому порядку проекти актів законодавства з відповідних питань та інше.

Антимонопольний комітет України існує у складі Голови та десяти державних уповноважених. Вимоги державних уповноважених та голів територіальних відділень Антимонопольного комітету України в межах їхніх повноважень є обов'язковими для виконання у визначені ними терміни.

Органам державної влади і органам місцевого самоврядування, що регулюють відносини у сфері господарювання, забороняється приймати акти або вчиняти дії, що визначають привілейоване становище суб'єктів господарювання тієї чи іншої форми власності, або ставлять у нерівні умови окремі категорії суб'єктів господарювання чи іншим способом порушують правила конкуренції.

Рішення або дії цих органів, які спрямовані на обмеження конкуренції чи можуть мати наслідком такі обмеження, визнаються обґрунтованими у випадках:

- надання допомоги соціального характеру окремим суб'єктам господарювання за умови, що допомога надається без дискримінації інших суб'єктів господарювання;
- надання допомоги за рахунок державних ресурсів з метою відшкодування збитків, завданих стихійним лихом або іншими надзвичайними подіями, на визначених ринках товарів або послуг, перелік яких встановлюється законодавством;

– надання допомоги, у тому числі створення пільгових економічних умов окремим регіонам з метою компенсації соціально-економічних втрат, викликаних важкою екологічною ситуацією;

– здійснення державного регулювання, пов'язаного з реалізацією проєктів загальнонаціонального значення.

Монопольним визнається домінуюче становище суб'єкта господарювання, яке дає йому можливість самотійно або разом з іншими об'єктами обмежувати конкуренцію на ринку певного товару (робіт, послуг).

Суб'єкт господарювання займає монопольне (домінуюче) становище на ринку товару (ст. 12 Закону України «Про захист економічної конкуренції»), якщо:

1) на цьому ринку в нього немає жодного конкурента;

2) не зазнає значної конкуренції внаслідок обмеженості можливостей доступу інших суб'єктів господарювання щодо закупівлі сировини, матеріалів та збуту товарів, наявності бар'єрів для доступу на ринок інших суб'єктів господарювання, наявності і пільг чи інших обставин;

3) частка суб'єкта господарювання на ринку товару перевищує 35 %, якщо він не доведе, що зазнає суттєвої конкуренції;

4) частка суб'єкта господарювання на ринку товару становить 35 % або менше, але він не зазнає суттєвої конкуренції, зокрема внаслідок порівняно невеликого розміру часток ринку, які належать конкурентам;

5) вважається, що кожен із двох чи більше суб'єктів господарювання займає монопольне (домінуюче) становище на ринку товару, якщо стосовно певного виду товару між ними немає конкуренції або є незначна конкуренція і щодо них, разом узятих, виконується одна з умов, передбачених пунктами 1–2;

6) становище кожного з кількох суб'єктів господарювання, якщо стосовно них виконуються такі умови:

– сукупна частка не більше ніж трьох суб'єктів господарювання, яким на одному ринку належать найбільші частки, перевищує 50 %;

– сукупна частка не більше ніж п'яти суб'єктів господарювання, яким на одному ринку належать найбільші частки, перевищує 70 %, і при цьому вони не доведуть, що стосовно них не виконуються умови п. 5.

Ринок товару – це сфера обороту товару (взаємозамінних товарів), на який протягом певного часу і в межах певної території є попит і пропозиція.

Стан товарного ринку, за якого задоволення попиту на цьому ринку є більш ефективним за умови відсутності конкуренції внаслідок технологічних особливостей виробництва (у зв'язку з істотним зменшенням витрат виробництва на одиницю продукції в міру збільшення обсягів виробництва), а товари (послуги), що виробляються суб'єктами господарювання, не можуть бути замінені у споживанні іншими, у зв'язку з чим попит на цьому товарному ринку менше залежить від зміни цін на такі товари, ніж попит на інші товари (послуги), – вважається природною монополією.

Саме по собі монопольне становище того або іншого суб'єкта господарювання не визнається порушенням антимонопольного законодавства.

Види порушень антимонопольного законодавства.

1. Зловживання монопольним становищем:

– нав'язування таких умов договору, які ставлять контрагентів у нерівне становище, або додаткових умов, що не стосуються предмета договору, включаючи нав'язування товару, не потрібного контрагенту;

– обмеження або припинення виробництва, а також вилучення товарів з обороту з метою створення або підтримки дефіциту на ринку чи встановлення монопольних цін;

– інші дії, вчинені з метою створення перешкод доступу на ринок (виходу з ринку) інших суб'єктів господарювання;

– встановлення монопольно високих або дискримінаційних цін (тарифів) на свої товари, що призводить до порушення прав споживачів або обмежує права окремих споживачів;

– встановлення монопольно низьких цін (тарифів) на свої товари, що призводить до обмеження конкуренції, та ін.

2. Неправомірні угоди між суб'єктами господарювання, спрямовані на:

– встановлення (підтримання) монопольних цін (тарифів), знижок, надбавок (доплат), націнок;

– розподіл ринків за територіальним принципом, обсягом реалізації чи закупівлі товарів, їх асортиментом або за колом споживачів чи за іншими ознаками – з метою їх монополізації;

– усунення з ринку або обмеження доступу до нього продавців, покупців, інших суб'єктів господарювання та ін.

Узгоджені дії можуть бути дозволені (ст. 10 Закону України «Про захист економічної конкуренції») у разі, якщо їх учасники доведуть, що ці дії сприяють:

– удосконаленню виробництва, придбанню або реалізації товару;

– техніко-технологічному, економічному розвитку;

– розвитку малих або середніх підприємств;

– оптимізації експорту чи імпорту товарів;

– розробленню та застосуванню уніфікованих технічних умов або стандартів на товари;

– раціоналізації виробництва.

3. Дискримінація суб'єктів господарювання:

– заборона створення нових підприємств чи інших організаційних форм господарювання в будь-якій сфері господарської діяльності, а також встановлення обмежень на здійснення окремих видів господарської діяльності або виробництво певних видів товарів з метою обмеження конкуренції:

– примушування суб'єктів господарювання до пріоритетного укладання договорів, першочергової реалізації товарів певним споживачам або до вступу в господарські організації та інші об'єднання;

– прийняття рішень про централізований розподіл товарів, який призводить до монопольного становища на ринку;

– встановлення заборони на реалізацію товарів з одного регіону України в інший;

– надання окремим підприємцям податкових та інших пільг, які ставлять їх у привілейоване становище щодо інших суб'єктів господарювання, що призводить до монополізації ринку певного товару;

– обмеження прав суб'єктів господарювання щодо придбання та реалізації товарів;

– встановлення заборон чи обмежень стосовно окремих суб'єктів господарювання або груп підприємців.

4. Несумлінна конкуренція – будь-які дії у конкуренції, що суперечать правилам, торговим та іншим чесним звичаям у підприємницькій діяльності:

– неправомірне використання ділової репутації суб'єкта господарювання, створення перешкод суб'єктам господарювання у процесі конкуренції та досягнення неправомірних переваг у конкуренції;

– неправомірне збирання, розголошення та використання комерційної таємниці, а також інші дії.

За порушення антимонопольного законодавства застосовуються такі види санкцій:

1. Майнова відповідальність (ст. 52 Закону «Про захист економічної конкуренції»):

1) у формі штрафу, який накладається на суб'єктів господарювання – юридичних та фізичних осіб;

2) у вигляді відшкодування збитків, заподіяних зловживанням монопольним становищем, антиконкурентними узгодженими діями, дискримінацією суб'єктів господарювання органами державної влади, органами місцевого самоврядування та органами адміністративно-господарського управління і контролю (ст. 55). Шкода, заподіяна порушеннями, передбаченими пп. 1, 2, 5, 10, 12, 18, 19 ст. 50 Закону України «Про захист економічної

конкуренції», відшкодовується особою, що вчинила порушення, у подвійному розмірі завданої шкоди;

3) у вигляді вилучення товарів з неправомірно використаним позначенням та копій виробів іншого суб'єкта господарювання.

2. Організаційно-господарські санкції можуть застосовуватися як самим Антимонопольним комітетом (примусовий поділ монопольних утворень), так і відповідними органами влади і управління (скасування ліцензій, припинення операцій зовнішньоекономічної діяльності).

Примусовий поділ не застосовується у разі:

1) неможливості організаційного або територіального відокремлення підприємств або структурних підрозділів;

2) наявності тісного технологічного зв'язку підприємств, структурних підрозділів, якщо частка внутрішнього обороту в загальному обсязі валової продукції підприємства (об'єднання тощо) становить менше ніж 30 %.

3. Адміністративна відповідальність посадових осіб органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, а також громадян, зареєстрованих як підприємці, за правопорушення, передбачені ст. 29–32 Господарського кодексу України, а також за неподання чи несвоєчасне подання передбаченої законом інформації, або подання завідомо недостовірної інформації Антимонопольному комітету України, його територіальним відділенням, ухилення від виконання чи несвоєчасне виконання рішень Антимонопольного комітету України, його територіальних відділень.

Суб'єкт господарювання, якому заподіяно збитків несумлінними конкурентними діями, має право на захист своїх порушених інтересів і на звернення до спеціально уповноважених органів, які надають захист у порядку, передбаченому Законом України «Про антимонопольний комітет України», Господарським процесуальним кодексом України.

Такими органами є:

– Антимонопольний комітет України;

- територіальні відділення Антимонопольного комітету України;
- адміністративні колегії;
- апеляційні господарські суди;
- місцеві господарські суди.

Основною задачею уповноважених органів є відновлення порушених інтересів суб'єктів господарювання, призупинення правопорушень, а також вплив на правопорушника з метою попередження подібних порушень у майбутньому.

Штрафи, передбачені за порушення антимонопольно-конкурентного законодавства:

1) Зловживання монопольним становищем на ринку;

2) Анतिकонкурентні узгоджені дії;

3) Невиконання рішення, попереднього рішення органів Антимонопольного комітету України або їх виконання не в повному обсязі – до 10 % виручки від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) за останній звітний рік, що передував року, в якому накладався штраф. У разі наявності незаконно одержаного прибутку, який перевищує 10 % зазначеного прибутку (виручки), штраф накладається у розмірі, що не перевищує потрібного розміру незаконно одержаного прибутку. Якщо прибутку (виручки) немає або відповідач на вимогу органів АКУ голови його територіального відділення не надав інформацію про розмір прибутку (виручки) – штраф накладається у розмірі до 20 000 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

4) Здійснення учасниками узгоджених дій – суб'єктами господарювання дій до отримання на них дозволу АКУ;

5. Обмежувальна та дискримінаційна діяльність, заборонена згідно із частиною II ст. 18, ст. 19 і 20 Закону України «Про захист економічної конкуренції»;

6. Порушення положень, погоджених із органами АКУ, установчих документів суб'єкта господарювання, створеного в результаті концентрації, якщо це призводить до обмеження конкуренції;

7. Концентрація без отримання відповідного дозволу органів АКУ, у разі якщо наявність такого дозволу необхідна – до 5 % прибутку (виручки) суб'єкта господарювання від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) за останній звітний рік, що передував року, в якому накладався штраф. Якщо прибутку (виручки) немає або відповідач на вимогу органів АКУ голови його територіального відділення не надав інформації про розмір прибутку (виручки), штраф накладається у розмірі до 10 000 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

8. Обмежувальна діяльність, заборонена згідно із частиною першою статті 18 цього закону;

9. Неподання інформації АКУ, його територіальному відділенню у встановлені органами АКУ, головою його територіального відділення чи нормативно-правовими актами строки;

10. Подання інформації в неповному обсязі АКУ, його територіальному відділенню у встановлені органами АКУ, головою його територіального відділення чи нормативно-правовими актами строки;

11. Подання недостовірної інформації АКУ, його територіальному відділенню;

12. Створення перешкод працівникам його територіального відділення АКУ, у проведенні перевірок, огляду, вилученні чи накладенні арешту на майно, документи, предмети чи інші носії інформації;

13. Обмеження в господарській діяльності суб'єкта господарювання у відповідь на те, що він звернувся до АКУ, його територіального відділення з заявою щодо порушення законодавства про захист економічної конкуренції, до 1 % прибутку (виручки) суб'єкта господарювання від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) за останній звітний рік, що передував року, в якому накладався штраф. Якщо прибутку (виручки) немає або відповідач на вимогу органів АКУ (голови його територіального відділення не надав інформації про розмір прибутку (виручки), штраф накладається у розмірі до 20 000 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян;

14. Вчинення господарюючими суб'єктами – юридичними особами та їх об'єднаннями дій, визначених як несумлінна конкуренція (ст. 21 Закону України «Про захист від несумлінної конкуренції» до 3 % прибутку (виручки) суб'єкта господарювання від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) за останній звітний рік, що передував року, в якому накладається штраф. Якщо прибутку (виручки) немає або відповідач на вимогу органів АКУ голови його територіального відділення, не надав інформації про розмір прибутку (виручки), штраф накладається у розмірі до 5 000 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Контрольні запитання

1. Що таке конкуренція? Розкрити її значення для ринкової економіки.
2. Які нормативно-правові акти належать до антимонопольно-конкурентного законодавства?
3. Що таке Антимонопольний комітет України, які в нього повноваження?
4. Що розуміється під монопольним (домінуючим) становищем на ринку?
5. Які існують порушення антимонопольно-конкурентного законодавства?
6. Які дії визнаються зловживанням монопольним становищем?
7. Що розуміється під антиконкурентними узгодженими діями?
8. Які дії органів влади і управління можна кваліфікувати як дискримінацію суб'єктів господарювання?
9. Що таке несумлінна конкуренція?
10. Які види відповідальності застосовуються за порушення антимонопольно-конкурентного законодавства?

ТЕМА 9. ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

- 1. Поняття та принципи зовнішньоекономічної діяльності.*
- 2. Суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності.*
- 3. Види зовнішньоекономічної діяльності.*
- 4. Ліцензування та квотування зовнішньоекономічної діяльності.*
- 5. Поняття іноземних інвестицій та діяльність спеціальних економічних зон в Україні.*

Зовнішньоекономічною діяльністю суб'єктів господарювання є господарська діяльність, яка у процесі її здійснення потребує перетинання митного кордону України майном та (або) робочою силою.

Загальні умови та порядок здійснення зовнішньоекономічної діяльності суб'єктами господарювання визначаються Господарським кодексом України, Законом України «Про зовнішньоекономічну діяльність» та іншими нормативно-правовими актами.

Зовнішньоекономічна діяльність провадиться за принципами:

- суверенітету народу України у здійсненні зовнішньоекономічної діяльності;
- свободи зовнішньоекономічного підприємництва;
- юридичної рівності і недискримінації;
- верховенства закону;
- захисту інтересів суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності;
- еквівалентності обміну, неприпустимості демпінгу при ввезенні та вивезенні товарів.

Суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності є:

- 1) господарські організації – юридичні особи, державні, комунальні та інші підприємства, а також інші юридичні особи, які здійснюють господарську діяльність та зареєстровані в установленому законом порядку;

2) громадяни України, іноземці та особи без громадянства, які здійснюють господарську діяльність та зареєстровані відповідно до закону як підприємці;

3) підрозділи (структурні одиниці) іноземних суб'єктів господарювання, що не є юридичними особами за законодавством України (філії, відділення тощо), але мають постійне місцезнаходження на території України і зареєстровані в порядку, встановленому законом.

У зовнішньоекономічній діяльності можуть брати участь також зовнішньоекономічні організації, що мають статус юридичної особи, утворені в Україні відповідно до закону органами державної влади або органами місцевого самоврядування.

Суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності можуть здійснювати будь-які її види, не заборонені прямо і у виключній формі законами України. До видів зовнішньоекономічної діяльності, зокрема, належать:

- експорт та імпорт товарів, капіталів та робочої сили;
- надання суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності України послуг іноземним суб'єктам господарської діяльності і навпаки. Серед такі послуги: виробничі, транспортно-експедиційні, страхові, консультаційні, маркетингові, експортні, посередницькі, брокерські, агентські, консигнаційні, управлінські, облікові, аудиторські, юридичні, туристичні та інші.;
- наукова, науково-технічна, науково-виробнича, виробнича, навчальна та інші види кооперації з іноземними суб'єктами господарської діяльності;
- навчання та підготовка спеціалістів на комерційній основі;
- міжнародні фінансові операції та операції з цінними паперами;
- кредитні та розрахункові операції, створення банківських, кредитних та страхових установ як за межами України, так і на її території;
- спільна підприємницька діяльність, у тому числі створення спільних підприємств;
- підприємницька діяльність, пов'язана з наданням ліцензій, патентів, ноу-хау, торговельних марок та інших нематеріальних об'єктів власності;

- організація та здійснення діяльності в галузі проведення виставок, аукціонів, торгів, конференцій, симпозіумів тощо; організація та здійснення оптової, консигнаційної та роздрібно торгівлі на території України;
- товарообмінні бартерні операції;
- орендні, у тому числі лізингові, операції;
- операції з придбання, продажу та обміну валют на валютних аукціонах, валютних біржах та на міжбанківському валютному ринку;
- інші види зовнішньоекономічної діяльності.

Державне регулювання зовнішньоекономічної діяльності спрямовується на захист економічних інтересів України, прав і законних інтересів суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності, створення рівних умов для розвитку всіх видів підприємництва у сфері зовнішньоекономічних відносин та використання суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності доходів та інвестицій, заохочення конкуренції і обмеження монополізму суб'єктів господарювання у сфері зовнішньоекономічної діяльності.

Державне регулювання зовнішньоекономічної діяльності здійснюють Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України, Національний банк України, Міністерство зовнішніх економічних зв'язків та торгівлі, Державна митна служба України відповідно до їхньої компетенції, визначеної ст. 9 Закону «Про зовнішньоекономічну діяльність» а також органи місцевого самоврядування.

Однією з форм державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності є встановлення режиму здійснення валютних операцій на території України. Такий режим установлений Декретом Кабінету Міністрів України від 14 лютого 1993 р. «Про систему валютного регулювання і валютного контролю».

Наступною формою є митне регулювання зовнішньоекономічної діяльності, яке здійснюється згідно із Митним кодексом України, Законом України «Про зовнішньоекономічну діяльність», іншими законами, Єдиним митним тарифом та чинними міжнародними договорами, обов'язковість яких запроваджено Верховною Радою України.

Ліцензування та квотування експорту та імпорту як форми державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності запроваджуються Україною самостійно у випадках, передбачених ст. 16 Закону «Про зовнішньоекономічну діяльність». Відповідно до зазначеної статті в Україні запроваджуються такі види експортних (імпортних) ліцензій:

- генеральна ліцензія – відкритий дозвіл на експортні (імпортні) операції з певним товаром (товарами) то (або) з певною країною (групою країн) протягом періоду дії режиму ліцензування цього товару (товарів);

- разова (індивідуальна) ліцензія – разовий дозвіл, що має іменний характер і видається для здійснення кожної окремої операції конкретним суб'єктом зовнішньоекономічної діяльності на період, не менший за необхідний для здійснення експортної (імпортної) операції;

- відкрита (індивідуальна) ліцензія – дозвіл на експорт (імпорт) товару протягом певного періоду (але не менше одного місяця) з визначенням його загального обсягу.

Крім того, можуть встановлюватися ще такі ліцензії, як антидемпінгова (індивідуальна), компенсаційна (індивідуальна) та спеціальна (індивідуальна).

Для кожного виду товару встановлюється лише один вид ліцензій. Ліцензії на експорт (імпорт) товарів видаються Міністерством економіки України на підставі заяв суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності.

Квотування здійснюється шляхом обмеження загальної кількості та (або) сумарної митної вартості товарів, яка може бути ввезена (вивезена) протягом певного періоду, через встановлення режиму видачі індивідуальних ліцензій, причому загальний обсяг експорту (імпорту) за цими ліцензіями не повинен перевищувати обсягу встановленої квоти. В Україні запроваджуються такі види експортних (імпортних) квот (контингентів):

- глобальні квоти (контингенти) – квоти, що встановлюються для товару (товарів) без зазначення конкретних країн (груп країн), в які товар (товари) експортується, або з яких він (вони) імпортується;

– групові квоти (контингенти) – квоти, що встановлюються для товару із зазначенням групи країн, в які товар експортується або з яких він імпортується;

– індивідуальні квоти (контингенти) – квоти, що встановлюються для товару із зазначенням конкретної країни, в яку товар може експортуватися або з якої він може імпортуватися.

Крім цього, запроваджено антидемпінгові, компенсаційні та спеціальні квоти.

Для кожного виду товару встановлюється лише один вид квоти. Правовою формою реалізації зовнішньоекономічної діяльності служить зовнішньоекономічний договір (контракт).

Зовнішньоекономічний договір (контракт) укладається в письмовій формі. Права та обов'язки сторін зовнішньоекономічного договору (контракту) визначаються правом місця його укладення, якщо сторони не погодили інше.

Кабінет Міністрів України з метою забезпечення відповідності зовнішньоекономічних договорів (контрактів) законодавству України може запроваджувати їх державну реєстрацію. Правовою базою для цього є указ Президента України «Про облік окремих видів зовнішньоекономічних договорів (контрактів) в Україні» від 7 листопада 1994 р. та наказ Мінекономіки України «Про порядок реєстрації й обліку зовнішньоекономічних договорів (контрактів)» від 29 червня 2000 р.

Форма і зміст зовнішньоекономічного договору повинні відповідати Положенню про форми зовнішньоекономічних договорів (контрактів), затвердженому наказом Мінекономіки України від 6 вересня 2001 р., що застосовується при укладанні договорів купівлі-продажу товарів (послуг, робіт) і товарообмінних договорів між українськими й іноземними суб'єктами господарської діяльності.

До умов, що повинні бути передбачені в контракті, відносять: назву, номер, дату і місце укладання договору (контракту); преамбулу; предмет договору; кількість і якість товару (обсяг виконаних робіт, наданих послуг); базисні умови постачання товару (приймання (здачі) виконаних робіт або

послуг); ціну і загальну вартість договору; умови платежів; умови приймання-здачі товару (робіт, послуг); упакування і маркування; форс-мажорні обставини; санкції і рекламації; урегулювання спорів у судовому порядку. За домовленістю сторін у договорі можуть міститися додаткові умови.

Указом Президента України «Про застосування Міжнародних правил інтерпретації комерційних термінів» від 4 жовтня 1994 р., з метою однакового тлумачення комерційних термінів при укладанні договорів, предметом яких є товари (роботи, послуги), встановлена необхідність застосовування Міжнародних правил інтерпретації комерційних термінів, підготовлених Міжнародною торговельною палатою (далі – Правила ІНКОТЕРМС). Правила ІНКОТЕРМС («базисні умови постачання») розроблені Міжнародною торговельною палатою і на сьогодні діють у редакції 2000 р.

Суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності несуть відповідальність у видах і формах, передбачених ст. 33 Закону «Про зовнішньоекономічну діяльність», іншими законами України і (або) зовнішньоекономічними договорами (контрактами).

Згідно зі ст. 33 Закону про ЗЕД у сфері зовнішньоекономічної діяльності можуть застосовуватися такі види відповідальності:

- майнова відповідальність. Вона застосовується у формі матеріального відшкодування прямих, непрямих збитків, упущеної вигоди, матеріального відшкодування моральних збитків, а також майнових санкцій;

- кримінальна відповідальність застосовується тільки у випадках, передбачених кримінальним законодавством України.

Згідно зі ст. 37 Закону про ЗЕД за порушення цього або зв'язаних з ним законів України до суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності або іноземних суб'єктів господарської діяльності можуть бути застосовані спеціальні санкції:

- накладення штрафів у випадках несвоєчасного виконання або невиконання суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності й іноземних суб'єктів господарської діяльності своїх обов'язків відповідно до цього або

зв'язаним з ним законами України. Розмір таких штрафів визначається відповідними положеннями законів України і (або) рішеннями судових органів України;

– застосування до конкретних суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності й іноземних суб'єктів господарської діяльності індивідуального режиму ліцензування у випадках порушення такими суб'єктами положень Закону про ЗЕД щодо зазначених у ньому положень, що встановлюють певні заборони, обмеження або режими здійснення зовнішньоекономічної операції з дозволу держави;

– тимчасове призупинення зовнішньоекономічної діяльності у випадках порушення Закону про ЗЕД або пов'язаних з ним законів України здійснення дій, то можуть завдати шкоди інтересам національної економічної безпеки.

Правовий режим іноземних інвестицій

Загальні правові, економічні та соціальні умови інвестиційної діяльності на території України, визначені Господарським кодексом України, Законом України від 18 вересня 1991 р. «Про інвестиційну діяльність».

Інвестиції – це всі види майнових та інтелектуальних цінностей, що вкладаються в об'єкти підприємницької та інших видів діяльності, у результаті якої створюється прибуток (дохід) або досягається соціальний ефект.

Інвестиційною діяльністю є сукупність практичних дій громадян, юридичних осіб і держави щодо реалізації інвестицій.

Інвестиційна діяльність здійснюється, зокрема, і на основі іноземного інвестування іноземними громадянами, юридичними особами, державами та спільним інвестуванням українськими й іноземними громадянами, юридичними особами та державами.

Особливості режиму іноземних інвестицій на території України визначаються Законом України від 19 березня 1996 р. «Про режим іноземного інвестування», дія якого поширюється виключно на іноземних інвесторів і підприємства з іноземними інвестиціями.

Відповідно до цього Закону іноземні інвестори мають право здійснювати інвестиції на території України у вигляді:

- іноземної валюти, що визнається конвертованою Національним банком України;

- валюти України - при реінвестиціях в об'єкт первинного інвестування чи в будь-які інші об'єкти інвестування відповідно до законодавства України за умови сплати податку на прибуток (доходи);

- будь-якого рухомого і нерухомого майна та пов'язаних з ним майнових прав;

- акцій, облігацій, інших цінних паперів, а також корпоративних прав (прав власності на частку (пай) у статутному фонді юридичної особи, створеному відповідно до законодавства України або законодавства інших країн які виражені у конвертованій валюті;

- грошових вимог та права на вимоги виконання договірних зобов'язань, які гарантовані першокласними банками і мають вартість у конвертованій валюті, підтверджену згідно із законами (процедурами) країни-інвестора або міжнародними торговельними звичаями;

- будь-яких прав інтелектуальної власності, вартість яких у конвертованій валюті підтверджена згідно із законами (процедурами) країни-інвестора або міжнародними торговельними звичаями, а також підтверджена експертною оцінкою в Україні, включаючи легалізовані на території України авторські права, права на винаходи, корисні моделі, промислові зразки, знаки для товарів і послуг, ноу-хау тощо;

- прав на здійснення господарської діяльності, включаючи права на користування надрами та використання природних ресурсів, наданих відповідно до законодавства або договорів, вартість яких у конвертованій валюті підтверджена згідно із законами (процедурами) країни-інвестора або міжнародними торговельними звичаями;

- інших цінностей відповідно до законодавства України.

Іноземні інвестиції на території України можуть здійснюватися в різноманітних формах. Серед цих форм, зокрема, такі:

1) часткова участь у підприємствах, що створюються спільно з українськими юридичними і фізичними особами, або придбання частки діючих підприємств;

2) створення підприємств, що повністю належать іноземним інвесторам, філій та інших відокремлених підрозділів іноземних юридичних осіб або придбання у власність діючих підприємств повністю;

3) придбання незабороненого законами України нерухомого чи рухомого майна, включаючи будинки, квартири, приміщення, обладнання, транспортні засоби та інші об'єкти власності, шляхом прямого одержання майна та майнових комплексів або у вигляді акцій, облігацій та інших цінних паперів;

4) придбання самостійно або за участю українських юридичних чи фізичних осіб прав на користування землею та використання природних ресурсів на території України;

5) придбання інших майнових прав;

6) інші форми, які не заборонені законами України, у тому числі без створення юридичної особи на підставі договорів із суб'єктами господарської діяльності України.

Загалом щодо іноземних інвестицій та форм їх здійснення на території України встановлюється національний режим інвестиційної та іншої господарської діяльності. Винятки передбачаються чинним законодавством та міжнародними договорами України.

Бажаючи залучити в Україну іноземні інвестиції, держава встановила певні державні гарантії захисту іноземних інвестицій, у тому числі:

– гарантії від зміни законодавства;

– гарантії щодо примусових вилучень, а також незаконних дій державних органів та їхніх службових осіб;

– компенсація і відшкодування збитків іноземним інвесторам, завданих їм унаслідок дій або бездіяльності державних органів України чи їхніх службових осіб;

– гарантії у разі припинення інвестиційної діяльності;

– гарантії переказу доходів, доходів та інших коштів, одержаних унаслідок здійснення іноземних інвестицій.

Державна реєстрація іноземних інвестицій здійснюється відповідно до розділу III Закону України «Про режим іноземного інвестування» та Положення про порядок державної реєстрації іноземних інвестицій, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 7 серпня 1996 р. № 928.

Проводять таку реєстрацію Рада міністрів АР Крим, обласні, Київська та Севастопольська міські державні адміністрації після фактичного здійснення інвестицій.

Орган державної реєстрації фіксує дату надходження документів у журналі обліку державної реєстрації внесених іноземних інвестицій. Протягом трьох робочих днів, починаючи з цієї дати, розглядає подані документи і приймає рішення про реєстрацію іноземної інвестиції або про відмову в ній.

Специфіка регулювання іноземних інвестицій у спеціальних (вільних) економічних зонах установлюється законодавством України про спеціальні (вільні) економічні зони.

Спеціальною (вільною) економічною зоною вважається частина території України, на якій встановлено спеціальний правовий режим господарської діяльності, особливий порядок застосування та дії законодавства України. На території спеціальної (вільної) економічної зони можуть запроваджуватися пільгові митні, податкові, валютно-фінансові та інші умови підприємництва вітчизняних та іноземних інвесторів.

СЕЗ створюються з метою залучення інвестицій та ефективного їх використання, активізації спільно з іноземними інвесторами підприємницької діяльності з метою збільшення експорту товарів, поставок на внутрішній ринок

високоякісної продукції і послуг, упровадження нових технологій, розвитку інфраструктури ринку, поліпшення використання природних, матеріальних і трудових ресурсів, прискорення соціально-економічного розвитку України.

Правовий режим СЕЗ в Україні визначається Господарським кодексом України, Законом України від 13 жовтня 1992 р. «Про загальні засади створення і функціонування спеціальних (вільних) економічних зон», постановою Кабінету Міністрів України від 14 березня 1994 р. № 167 «Про Концепцію створення спеціальних (вільних) економічних зон в Україні».

Територія і статус спеціальної (вільної) економічної зони, у тому числі строк, на який вона створюється, визначаються окремим законом для кожної спеціальної (вільної) економічної зони.

Згідно із Господарським кодексом України, Законом України «Про загальні засади створення і функціонування спеціальних (вільних) економічних зон» в Україні залежно від господарської спрямованості та економіко-правових умов діяльності можуть створюватися такі СЕЗ:

- зовнішньоторговельні зони – частина території держави, де товари іноземного походження можуть зберігатися, купуватися та продаватися без сплати мита і митних зборів або з їх відстроченням. Формами організації таких зон можуть бути вільні порти (порто-франко), вільні митні зони (зони франко) та митні склади;

- комплексні виробничі зони – частина території держави, на якій запроваджується спеціальний (пільговий податковий, валютно-фінансовий, митний тощо) режим економічної діяльності з метою стимулювання підприємництва, залучення інвестицій у пріоритетні галузі господарства, розширення зовнішньоекономічних зв'язків, запозичення нових технологій, забезпечення зайнятості населення. Вони можуть мати форму експортних виробничих зон, де розвивається насамперед експортне виробництво, орієнтоване на переробку власної сировини, та експортноорієнтованих зон, головна функція яких – розвиток імпортозамінних виробництв;

– науково-технічні зони – це СЕЗ, спеціальний правовий режим яких орієнтований на розвиток наукового і виробничого потенціалу. Вони можуть існувати у формі регіональних інноваційних центрів-технополісів, районів інтенсивного наукового розвитку, високотехнологічних промислових комплексів, науково-виробничих парків (технологічних, дослідницьких, промислових, агропарків), а також локальних інноваційних центрів та опорних інноваційних пунктів;

– туристично-рекреаційні зони – це СЕЗ, які створюються в регіонах, що мають багатий природний, рекреаційний та історико-культурний потенціал, з його метою ефективного використання і збереження, а також активізації підприємницької діяльності (у тому числі із залученням іноземних інвесторів) у сфері рекреаційно-туристичного бізнесу;

– банківсько-страхові (офшорні) зони – це зони, у яких запроваджується особливо сприятливий режим здійснення банківських та страхових операцій в іноземній валюті для обслуговування нерезидентів. Офшорний статус надається банківським та страховим установам, які були створені за участю лише нерезидентів і обслуговують лише ту їхню підприємницьку діяльність, що здійснюється за межами України;

– зони прикордонної торгівлі – частина території держави на кордонах із сусідніми країнами, де діє спрощений порядок перетину кордону і торгівлі.

Контрольні запитання

1. Що таке зовнішньоекономічна діяльність?
2. Назвіть основні принципи зовнішньоекономічної діяльності.
3. Хто є суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності?
4. Які існують види зовнішньоекономічної діяльності?
5. У яких формах здійснюється державне регулювання зовнішньоекономічної діяльності?
6. Які види ліцензій ви знаєте?

7. Які види експортних (імпортних) квот запроваджуються в Україні?
8. Що таке інвестиційна діяльність?
9. У якому вигляді та формах можуть здійснюватися іноземні інвестиції в Україні?
10. Для чого створюються СЕЗ? У якому вигляді вони існують?

ТЕМА 10. ПРАВОВІ ОСНОВИ БІРЖОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

- 1. Поняття та ознаки біржової організації.*
- 2. Види бірж.*
- 3. Поняття та зміст біржової угоди.*
- 4. Правила біржової торгівлі.*

Біржа – постійно діючий організований оптовий ринок, на якому здійснюється торгівля біржовими товарами (сировиною, продуктами харчування, промисловими товарами, цінними паперами тощо).

Залежно від виду біржового товару розрізняють:

- товарні біржі (універсальні і спеціалізовані, наприклад, біржі нерухомості);
- фондові біржі (здійснюють операції з цінними паперами і їх похідними – деривативами).

Товарна біржа є особливим суб'єктом господарювання, який надає послуги в укладенні біржових угод, виявленні попиту і пропозиції на товари, товарних цін, вивчає, упорядковує товарообіг і сприяє пов'язаним з ним торговельним операціям.

Правовий статус товарної біржі визначається Господарським кодексом та Законом України «Про товарну біржу» від 10 грудня 1992 р.

Товарна біржа створюється на основі добровільного об'єднання зацікавлених суб'єктів господарювання. Засновниками і членами товарної біржі

не можуть бути органи державної влади та органи місцевого самоврядування, а також державні і комунальні підприємства, установи та організації, що повністю або частково утримуються за рахунок Державного бюджету України або місцевих бюджетів.

Організаційно-правова форма товарної біржі законом не визначена. На практиці товарні біржі створюються у формі акціонерного товариства закритого типу або у формі товариств з обмеженою відповідальністю з урахуванням особливостей, передбачених чинним законодавством.

Товарна біржа здійснює свою діяльність за принципами рівноправності учасників біржових торгів, публічного проведення біржових торгів, застосування вільних (ринкових) цін.

Товарна біржа має право:

- встановлювати відповідно до законодавства власні, обов’язкові для всіх учасників торгів, правила біржової торгівлі та біржового арбітражу;
- встановлювати вступні та періодичні внески для членів біржі, розмір плати за послуги, що надаються біржею;
- встановлювати і стягувати відповідно до статуту біржі плату за реєстрацію угод на біржі, а також санкції за порушення статуту біржі і біржових правил;
- створювати підрозділи та затверджувати положення про них тощо.

Товарна біржа зобов’язана:

- створювати умови для проведення біржової торгівлі;
- регулювати біржові операції;
- регулювати ціни на товари, що допускаються до обороту на біржі;
- надавати членам і відвідувачам біржі організаційні, інформаційні та інші послуги;
- забезпечувати збір, обробку і поширення інформації, що стосується кон’юнктури ринку.

Правила біржової торгівлі (ст. 17 Закону України «Про товарну біржу») розробляються відповідно до законодавства і є основним документом, що

регламентує порядок здійснення біржових операцій, ведення біржової торгівлі та розв'язання спорів з цих питань, і затверджуються загальними зборами членів товарної біржі або органом, ними уповноваженим.

Біржовими торгами є торги, що публічно і гласно проводяться в торговельних залах біржі за участю членів біржі по товарах, допущених до реалізації на біржі в порядку, встановленому правилами біржової торгівлі.

Біржові операції дозволяється здійснювати тільки членам біржі або брокерам – громадянам, зареєстрованим на біржі відповідно до її статуту для виконання доручень членів біржі, яких вони представляють, щодо здійснення біржових операцій.

Торгівля біржовими товарами проводиться у визначені дні за встановленими самою біржею правилами. Об'єктами біржових операцій у класичному розумінні визнаються товари, обумовлені не індивідуальними властивостями й особливостями, а родовими ознаками, тобто числом паю або мірою, внаслідок чого такі товари вважаються замінними. Біржова торгівля за своєю економічною природою є заочною і передбачає стандартизацію товарів або ознайомлення зі зразками.

Фондова біржа – це організаційно оформлений, постійно діючий ринок, на якому здійснюється торгівля цінними паперами. Вона створюється у формі акціонерного товариства, яке зосереджує попит і пропозицію цінних паперів, сприяє формуванню їх біржового курсу та здійснює свою діяльність відповідно до законів, а також статуту і правил фондової біржі.

Її правовий статус визначає Господарський кодекс та Закон України «Про цінні папери та фондовий ринок» від 2006 р.

Фондова біржа створюється засновниками – торговцями цінними паперами в порядку, встановленому законом. Законом встановлено мінімальну кількість засновників – їх повинно бути не менше ніж 20, при цьому частка статутного фонду, що належить одному акціонеру, не може перевищувати 5 %.

Мінімальний розмір статутного фонду біржі – 10 тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Акціонерне товариство одержує статус фондової біржі з моменту його реєстрації Державною комісією з цінних паперів і фондового ринку. Процедура реєстрації передбачена Положенням про реєстрацію фондових бірж та торговельно-інформаційних систем і регулювання їх діяльності, затвердженим наказом Державної комісії з цінних паперів і фондового ринку від 15 січня 1997 р.

Діяльність фондової біржі спрямовується виключно на організацію укладання угод купівлі-продажу цінних паперів та їх похідних. Фондова біржа не може здійснювати операції з цінними паперами від власного імені та за дорученням клієнтів, а також виконувати функції депозитарію.

Діяльність фондової біржі припиняється в порядку, встановленому для припинення діяльності господарських товариств, а також за умови, якщо кількість її членів протягом встановленого законом строку залишається меншою, ніж мінімальна кількість, визначена законом (10 членів).

Біржі діють на основі самоврядування, господарської самостійності і є юридичними особами, що володіють спеціальною правоздатністю. Майно біржі належить їй на праві власності і формується за рахунок пайових, вступних і періодичних внесків її членів, надходжень від біржових операцій і надання послуг підрозділами біржі, штрафів за порушення статуту товарної біржі і правил біржової торгівлі, а також інших грошових надходжень, що не суперечать чинному законодавству.

Фондова і товарна біржа створюються як організації без мети одержання прибутку. Умовами членства в біржі є сплата пайового (для засновників) або вступного (для інших членів біржі) внеску. Розмір внеску відповідає вартості біржового (брокерського) місця, що визначається виходячи з попиту та пропозиції на нього. Особа, що сплатила пайовий або вступний внесок, стає власником біржового місця, може здавати у найм свої членські права або продавати їх у встановленому біржею порядку.

Органами управління біржі є загальні збори її членів, біржовий комітет (рада біржі), виконавча дирекція. Контрольний орган – контрольно-ревізійна комісія. Функціональна структура біржі містить у собі спеціальні підрозділи: розрахункову палату, біржовий арбітраж, котирувальну комісію й інші підрозділи, необхідні для її діяльності. У структурі біржі можуть діяти до 40 різних комітетів або комісій.

У біржових торгах особисту участь приймають члени біржі або біржові брокери – фізичні особи, зареєстровані на біржі відповідно до її статуту; їх обов'язок полягає у виконанні доручень членів біржі, яких вони представляють, щодо проведення біржових операцій шляхом пошуку контрактів і в поданні здійснюваних ними операцій для реєстрації на біржі.

Сторонами біржових контрактів (біржових угод), укладених у результаті дій брокерів, є члени біржі та їх клієнти, що знаходяться в договірних відносинах із членами біржі або з їх брокерськими конторами. Біржові торговельні угоди укладаються при неодмінній участі біржі, але сама вона стороною в них бути не може.

Біржові угоди – це укладені учасниками біржової торгівлі договори (угоди) щодо біржового товару в ході біржової торгівлі. За своїм економічним змістом біржові угоди спрямовані на передачу майна у власність покупця. Юридично така передача оформляється опорами купівлі-продажу, постачання. Біржові угоди у принципі не відрізняються від угод, укладених поза біржею, але укладатися вони можуть тільки членами біржі або брокерами. Укладена під час біржових торгів угода повинна бути подана для реєстрації на біржі не пізніше наступного дня. Угода вважається укладеною з моменту її реєстрації на біржі і нотаріальному посвідченню не підлягає.

Більшість біржових угод укладається за участю біржових посередників, що здійснюють дилерську або брокерську діяльність. У дилерській діяльності посередник, що отримує товар (цінні папери, стандартні контракти) з метою наступного перепродажу на біржі, діє від свого імені і за свій рахунок, стаючи

стороною укладеного договору. У брокерській діяльності при здійсненні біржової угоди він виступає в інтересах клієнта. Діючи на підставі договору-доручення з клієнтом, посередник укладає біржову угоду від імені і за рахунок клієнта, а на підставі договору комісії – від свого імені, але за рахунок клієнта.

Біржові угоди залежно від часу їх виконання поділяються на такі:

– угоди з негайним виконанням («угоди на реальний товар»);

– термінові (угоди на строк):

– форвардний контракт – це стандартний документ, який засвідчує зобов’язання особи придбати (продати) цінні папери, товари або кошти у визначений час та на певних умовах у майбутньому, з фіксацією цін такого продажу під час укладення такого форвардного контракту;

– ф’ючерсний контракт – це стандартний документ, який засвідчує зобов’язання придбати (продати) цінні папери, товари або кошти у визначений час та на певних умовах у майбутньому, з фіксацією цін на момент виконання зобов’язань сторонами контракту. Предметом ф’ючерсної угоди є стандартні біржові контракти на стандартизований товар з визначеним наперед строком виконання, але за ціною, встановленою на день укладання контракту;

– опціон – це стандартний документ, який засвідчує право придбати (продати) цінні папери, товари або кошти на визначених умовах у майбутньому, з фіксацією цін на час укладення такого опціону або на час такого придбання за рішенням сторін контракту.

Контрольні запитання

1. Що таке біржа? Як класифікуються біржі?
2. Що таке товарна біржа?
3. Охарактеризуйте правовий статус товарної біржі.
4. Що таке правила біржової торгівлі?
5. У чому полягають відмінності біржових угод від звичайних?
6. Які існують види біржових угод?

7. Чим ф'ючерсний контракт відрізняється від форвардного?
8. Що таке опціон?
9. Охарактеризуйте правовий статус фондової біржі.

ТЕМА 11. ПРАВОВІ ОСНОВИ БЕЗПЕКИ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

- 1. Поняття та види несумлінної конкуренції.*
- 2. Неправомірне використання ділової репутації підприємців.*
- 3. Створення перешкод суб'єктам господарювання у процесі конкуренції*
- 4. Неправомірні дії у сфері комерційної таємниці.*
- 5. Відповідальність за порушення законодавства про захист від несумлінної конкуренції.*

Оскільки конкуренція є могутнім інструментом ринкової економіки і без неї не можуть розвиватися ринкові відносини, вона всіляко заохочується і захищається державою. Навпаки, несумлінна конкуренція не допускається державою, оскільки вона руйнує конкурентні відносини і завдає шкоди конкуренції, підприємцям, а також споживачам.

У Законі України «Про захист від несумлінної конкуренції», прийнятому 7 червня 1996 р., поняття «несумлінна конкуренція» визначається як будь-які дії конкуренції, що суперечать правилам, торговим і іншим чесним звичаям у підприємницькій діяльності (ст. 1). Таким чином, несумлінна конкуренція може бути визначена як порушення правил поведінки, які склалися і широко застосовуються в підприємництві, признаються підприємцями обов'язковими діловими нормами, що завдає шкоди відносинам добросовісної конкуренції і свободи в підприємницькій діяльності.

У Законі визначені три види таких правопорушень:

- 1) неправомірне використання ділової репутації суб'єкта господарювання;

2) створення перешкод підприємцям у процесі конкуренції і досягнення неправомірних переваг;

3) неправомірний збір, розголошення і використання комерційної таємниці.

Одних з трьох видів правопорушень у сфері несумлінної конкуренції є неправомірне використання ділової репутації суб'єкта господарювання. Він включає три склади правопорушень: неправомірне використання чужих позначень, рекламних матеріалів, упаковки; неправомірне використання товару іншого виробника; копіювання зовнішнього вигляду виробу.

Відповідно до вимог закону неправомірним є використання без дозволу уповноваженої на те особи чужого імені, фірмового найменування інших послуг, а також рекламних матеріалів, упаковки товарів, назв місць походження товару, що може призвести до змішування з діяльністю іншого суб'єкта господарювання, що має пріоритет на їх використання. Отже, цей склад правопорушення пов'язаний з незаконним використанням результатів інтелектуальної діяльності і коштів індивідуалізації, або підприємця або його товарів, послуг без згоди їх власника.

Другим видом правопорушень, що визначаються законом несумлінною конкуренцією є створення перешкод суб'єктам господарювання у процесі конкуренції і досягнення неправомірних переваг у конкуренції (розділ 3 Закону України «Про захист від несумлінної конкуренції»). Закон називає 8 складів правопорушень, що належать до названого виду:

1) дискредитація суб'єкта господарювання;

2) купівля-продаж товарів, виконання робіт і надання послуг з примусовим асортиментом;

3) схилення до бойкоту підприємця;

4) схилення постачальника до дискримінації покупця (замовника);

5) схилення підприємця до розірвання договору з конкурентом;

6) підкуп працівника постачальника;

7) підкуп працівника покупця (замовника);

8) досягнення неправомірних переваг у конкуренції.

Найпоширенішим серед цього виду порушень є дискредитація суб'єкта господарювання, яка визначається як дії, пов'язані з поширенням помилкових, неточних або спотворених, неповних відомостей, що здатні вплинути на спеціальне оцінювання професійної діяльності підприємця.

Третім видом правопорушень є неправомірний збір, розголошення і використання комерційної таємниці (розділ 4 Закону). Він включає 4 склади правопорушень:

- 1) неправомірне збирання комерційної таємниці;
- 2) розголошення комерційної таємниці;
- 3) схилення до розголошення комерційної таємниці;
- 4) неправомірне використання комерційної таємниці.

Ці норми призначені для захисту контрактних і конфіденційних підприємницьких відносин і базуються на декількох основних положеннях: порушенні контракту або конфіденційності відносин, неналежному методі встановлення комерційної таємниці і її розголошення, неправомірному розкритті її іншими особами. Конфіденційні відносини можуть існувати між підприємцем та його працівниками, між партнерами в бізнесі, між юридичною особою та її посадовими особами, а також між підприємцем і іншими комерційними і некомерційними особами.

Під комерційною таємницею підприємства мають на увазі відомості, пов'язані з виробництвом, технологічною інформацією, управлінням, фінансами і іншою діяльністю підприємства, що не є державною таємницею, розголошення яких може завдати збитків його інтересам. Перелік відомостей, що не складають комерційну таємницю, визначений в постанові Кабінету Міністрів України № 611 від 9 серпня 1993 р.

Відповідно до ст. 20 Закону здійснення дій, визначених Законом як несумлінна конкуренція, спричиняє накладення Антимонопольним комітетом України штрафів, передбачених законодавством, а також адміністративну, цивільну і карну відповідальність у випадках, передбачених законодавством.

Здійснення суб'єктами господарювання несумлінної конкуренції спричиняє накладення на них Антимонопольним комітетом України штрафів у розмірі до 3 % виручки від реалізації товарів, виконання робіт з надання послуг суб'єкта господарювання за останній звітний рік, що передує року, в якому накладається штраф, або якщо обчислення виручки господарювання неможливе або виручка відсутня, вказані штрафи накладаються в розмірі до 5 тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Адміністративна відповідальність передбачена ст. 164 КоАП, яка спричиняє накладення штрафу в розмірі від 5 до 9 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (ч. 2, ст. 164) або від 9 до 18 неоподатковуваних мінімумів доходів (ч. 3, ст. 164).

Кримінальна відповідальність передбачена за злочини, що порушують вимоги законодавства про збереження комерційної таємниці.

Крім вище згаданих санкцій, Законом України «Про захист від несумлінної конкуренції» передбачені дві спеціальні санкції: вилучення товарів з неправомірно використаним позначенням і копій виробів іншого підприємства (ст. 25); офіційне спростування за рахунок порушника фактів дискредитації суб'єкта господарювання.

Контрольні запитання

1. Які нормативні акти встановлюють правовий режим інформації?
2. Що таке конфіденційна та таємна інформація?
3. Що таке державна таємниця?
4. Що таке комерційна таємниця?
5. Які відомості не є комерційною таємницею?
6. Які існують правопорушення у сфері відносин, пов'язаних з комерційною таємницею?
7. Яка відповідальність передбачена за правопорушення у сфері відносин, пов'язаних з комерційною таємницею?

ТЕМА 12. ПРАВОВІ ОСНОВИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ ПРОДУКЦІЇ ТА ЗАХИСТУ ПРАВ СПОЖИВАЧІВ

- 1. Якість продукції як об'єкт господарських відносин.*
- 2. Поняття державної стандартизації в господарській діяльності.*
- 3. Поняття сертифікації продукції.*
- 4. Правовий статус споживача.*
- 5. Відповідальність за порушення прав споживача.*

Проблемі якості продукції, виконання робіт, надання послуг приділяється значна увага, бо досягнення успіхів соціально-економічного характеру можливе лише завдяки реалізації політики щодо належного забезпечення потреб.

Якість – найбільш об'єктивний, узагальнюючий показник наукового, технічного, економічного, соціального, суспільного прогресу.

Декрет Кабінету Міністрів України «Про державний нагляд за дотриманням стандартів, норм і правил і відповідальності за їхнє порушення» від 8 квітня 1993 р. трактує якість продукції як сукупність властивостей, що відображають безпеку, новизну, довговічність, надійність, економічність, ергономічність, естетичність, екологічність продукції і т. п., що надають їй здатність задовольняти споживача відповідно до її призначення.

Управління якістю – це цілісна система різних методів впливу у сфері виробництва продукції, виконання робіт, надання послуг, що забезпечує досягнення максимального економічного ефекту.

Основними формами державного регулювання якості є організаційна (контроль якості), економічна і правова (стандартизація, сертифікація, ліцензування і система забезпечення єдності вимірювань).

Стандарт – це зразок, модель, еталон, прийнятий за вихідний, для зіставлення з ним інших подібних об'єктів.

Стандарт може бути розроблений як на матеріальні предмети, так і на об'єкти різного нематеріального характеру.

Як нормативно-технічний документ, стандарт установлює комплекс норм, правил, вимог до об'єкта стандартизації і затверджується компетентним органом.

Система стандартизації спрямована на забезпечення:

- реалізації єдиної технічної політики у сфері стандартизації, сертифікації і метрології;
- захисту інтересів споживачів і держави з питань безпеки продукції для життя, здоров'я, майна громадян, охорони навколишнього природного середовища;
- взаємозамінності і сумісності продукції, її уніфікації;
- економії усіх видів ресурсів, поліпшення техніко-економічних показників виробництва та інше.

Застосування стандартів є обов'язковим для:

- суб'єктів господарювання, якщо на стандарти є посилання в нормативно-правових актах, угодах;
- виробника чи постачальника продукції, якщо він склав декларацію про відповідність продукції певним стандартам чи застосував позначені стандарти у її маркуванні;
- виробника чи постачальника, якщо його продукцію сертифіковано щодо вимог стандартів.

Правові й організаційні основи стандартизації встановлені Законом України «Про стандартизацію» від 17 травня 2001 р. і Декретом КМУ «Про стандартизацію і сертифікацію» від 10 травня 1993 р.

Нормативними документами щодо стандартизації є: Державні стандарти України (до них прирівнюються державні будівельні норми і правила, а також державні класифікатори техніко-економічної і соціальної інформації; галузеві стандарти; стандарти підприємств; кодекс усталеної практики; технічні умови).

Державні стандарти України та правила їх використання на території України встановлює Державний комітет України з стандартизації, метрології і сертифікації.

Державні стандарти розробляються на:

- організаційно-методичні і загально технічні об'єкти (науково-технічна термінологія, класифікація і кодування техніко-економічної і соціологічної інформації, технічна документація, організація робіт з метрології, достовірні довідкові дані про властивості матеріалів і речовин);
- вироби загальномашинобудівного використання (підшипники, інструменти, деталі кріплення тощо);
- продукцію для населення і народного господарства та ін..

Державні стандарти містять обов'язкові (забезпечують безпеку продукції для життя, здоров'я і майна громадян, охорону навколишнього природного середовища; вимоги техніки безпеки і гігієни праці; вимоги і положення, що забезпечують ймовірність і єдність вимірювань) і рекомендовані вимоги.

Галузеві стандарти розробляються у випадку відсутності державних або при необхідності встановлення більш високих вимог, ніж ті, що містяться в Державних стандартах. Обов'язкові вимоги галузевих стандартів виконуються суб'єктами, що входять у сферу управління органа, який їх затвердив.

Технічні умови містять вимоги, що регулюють відносини між постачальником і споживачем продукції.

Стандарти підприємств розробляються і використовуються тільки на конкретному підприємстві, виходячи з необхідності їх застосування.

Правові основи державного контролю і нагляду за дотриманням суб'єктами господарських відносин обов'язкових вимог державних стандартів установлені Декретом Кабінету Міністрів України «Про державний нагляд за дотриманням стандартів, норм і правил і відповідальності за їхнє порушення» від 8 квітня 1993 р.

Згідно зі ст. 3 цього Декрету об'єктами державного нагляду є:

- продукція виробничо-технічного призначення, товари народного споживання, продукція тваринництва і рослинництва, продукти харчування, у

тому числі продукція, що пройшла сертифікацію на відповідність стандартам, нормам і правилам;

- продукція імпортна – на відповідність діючим в Україні стандартам, нормам і правилам, щодо безпеки для життя, здоров'я, майна людей, навколишнього середовища тощо.

Для здійснення державного нагляду державні інспектори Держстандарту України мають право:

- вільного доступу у виробничі й службові приміщення;
- одержання необхідних відомостей і матеріалів;
- добору зразків продукції для перевірки на її відповідність стандартам, нормам і правилам;

- забороняти випуск, збереження, транспортування, використання (експлуатацію), реалізацію продукції, у тому числі імпортної, з порушеннями стандартів, норм і правил;

- забороняти випуск і реалізацію продукції, що підлягає обов'язковій сертифікації, але яка її не пройшла у встановлений термін;

- давати обов'язкові для виконання розпорядження про усунення порушень стандартів, норм і правил;

- складати протоколи про адміністративні правопорушення у сфері стандартизації, метрології, якості продукції;

- направляти матеріали в органи прокуратури для рішення питань про залучення до кримінальної відповідальності осіб, винних у порушенні стандартів, норм і правил тощо.

Сертифікація відповідності (відповідно до визначення Міжнародної організації з стандартизації) є дією, що засвідчує за допомогою сертифіката відповідності або знака відповідності, що виріб або послуга відповідає певному стандарту або іншому нормативно-технічному документу.

Метою сертифікації продукції, послуг і робіт є:

- запобігання реалізації продукції, небезпечної для життя, здоров'я, майна громадян і навколишнього природного середовища;
- сприяння споживачам у виборі продукції;
- створення умов для участі суб'єктів господарювання в міжнародному економічному, науково-технічному співробітництві і міжнародній торгівлі.

В Україні сертифікацію продукції поділяють на обов'язкову (проводять акредитовані лабораторії з упровадження) і добровільну (самосертифікація, сертифікація третьою стороною).

Однією з обов'язкових умов забезпечення ефективності виробництва є точні й об'єктивні вимірювання.

Правові основи забезпечення єдності вимірювань установлені Законом України «Про метрологію і метрологічну діяльність» від 11 лютого 1998 р. та Декретом Кабінету Міністрів України «Про забезпечення єдності вимірювань» від 26 квітня 1993 р.

Основна мета метрологічного забезпечення – поліпшення якості продукції, підвищення ефективності виробництва, раціонального використання матеріальних цінностей і енергетичних ресурсів.

Метрологічне забезпечення складається з такого:

- 1) наукової основи (створення загальної теорії вимірювань; утворення одиниць фізичних величин і систем одиниць; створення еталонів і зразкових засобів вимірювань);
- 2) законодавчої основи;
- 3) нормативної основи (державні стандарти й інші документи державної системи забезпечення єдності вимірювань);
- 4) технічної основи (ДСТУ 2682-94 – система державних еталонів, система засобів вимірювань);
- 5) організаційної основи (метрологічна служба України).

Одна з задач метрологічного забезпечення – встановлення одиниць фізичних величин. В Україні застосовуються одиниці вимірювань Міжнародної

системи одиниць, прийнятої Генеральною конференцією з мір та вагів і рекомендованої міжнародною організацією законодавчої метрології. За рішенням Держстандарту України можуть бути допущені до застосування в Україні одиниці вимірювань, що не входять у Міжнародну систему одиниць.

Метрологічна служба України складається з Державної метрологічної служби і метрологічних служб центральних органів виконавчої влади, підприємств і організацій.

Однією з основних задач будь-якої держави є захист прав споживачів. Законодавство про захист прав споживачів від товарів, робіт, послуг неналежної якості являє собою комплексне законодавство, що включає нормативні акти й окремі правові норми не тільки господарського але й інших галузей права. Воно базується на Законі України «Про захист прав споживачів» від 12 травня 1991 р. у редакції від 15 грудня 1993 р.

Державний захист здійснюють: Державний комітет України у справах захисту прав споживачів і його органи в АР Крим, областях, містах Києві та Севастополі; Державний комітет України із стандартизації, метрології і сертифікації, його територіальні органи; установи Державного санітарного нагляду України; органи представницької влади, державної виконавчої влади, на які покладений контроль за якістю і безпекою товарів (робіт, послуг); суди.

У Законі закріплені права споживачів на відповідність якості придбаного товару (виконаної роботи, послуги) вимогам нормативних документів, умовам договору й інформації про товар. Виготовлювач (виконавець) зобов'язаний забезпечити можливість використання товару (результатів виконаних робіт, послуг) за призначенням протягом терміну його служби, передбаченого нормативними документами або встановленого за домовленістю зі споживачем, а у випадку відсутності таких термінів – протягом 10 років. Продаж товарів, термін придатності яких закінчився, забороняється.

У випадку придбання товару неналежної якості споживач має право за своїм вибором вимагати від продавця або виробника:

- безоплатного усунення недоліків товару або відшкодування витрат на їхнє виправлення споживачем або третьою особою;
- заміни на аналогічний товар належної якості;
- відповідного зменшення його купівельної ціни;
- заміни на такий самий товар іншої моделі з відповідним перерахунком купівельної ціни;
- розірвання договору і відшкодування заподіяних збитків.

При наявності товару вимога споживача про його заміну підлягає негайному задоволенню, а при необхідності перевірки якості – протягом 14 днів або за домовленістю сторін.

Вимоги споживача про безоплатне усунення недоліків повинні бути задоволені протягом 14 днів або за узгодженням сторін в інший термін. За кожний день затримки виконання вимог споживачеві виплачується неустойка в розмірі 1 % вартості товару.

25 січня 1995 р. Верховна Рада України затвердила Положення про порядок тимчасового припинення діяльності підприємств сфери торгівлі, громадського харчування і послуг, що систематично реалізують недоброякісні товари, порушують правила торгівлі і надання послуг, умови збереження і транспортування товарів; Положення про порядок вилучення неякісних товарів, документів і інших предметів, що свідчать про порушення прав споживачів; Положення про порядок припинення (заборони) господарюючими суб'єктами відвантаження, реалізації (продажу) і виробництва товарів, виконання робіт і надання послуг, що не відповідають вимогам нормативних документів, які захищають права споживачів на якість товарів, робіт, послуг, національний ринок країни від несумлінних виробників і продавців.

Так, для суб'єктів господарювання, що здійснюють підприємницьку діяльність у сфері торгівлі, громадського харчування і послуг, у випадку повторного виявлення протягом 90 календарних днів реалізації товарів, надання послуг, що не відповідають вимогам нормативних документів або не мають

документів, що підтверджують їх належну якість; недотримання вимог нормативних документів, що регламентують порядок виробництва, збереження, транспортування, реалізації товарів, надання послуг, що може бути підставою заподіяння шкоди життю, здоров'ю або майну споживачів, виноситься на підставі акта перевірки рішення державного органа у справах захисту прав споживачів про тимчасове припинення діяльності з метою усунення причин, у результаті яких систематично реалізується чи виробляється недоброякісна продукція.

У випадку повторного, протягом 365 календарних днів, тимчасового припинення діяльності суб'єкта господарювання порушується питання про відсторонення керівника суб'єкта господарювання від займаної посади або про скасування державної реєстрації або спеціального дозволу (ліцензії) на здійснення відповідного виду підприємницької діяльності.

Якщо якість товарів не відповідає вимогам нормативних документів, а їх недоліки не можуть бути усунуті на місці, то такі партії товарів підлягають вилученню.

Для застосування адекватних чітких мір, спрямованих на боротьбу з неякісною продукцією, прийнятий Закон України «Про вилучення з обороту, переробку, утилізацію, знищення або подальше використання неякісної небезпечної продукції» від 14 січня 2000 р.

Механізм захисту споживчого ринку від продукції неналежної якості, поряд із законодавчими нормами прямої дії, включає такий регулятор господарських відносин, як господарський договір, однією з обов'язкових умов якщо є умова якості продукції, робіт, послуг.

Регламентація порядку приймання продукції щодо якості Інструкцією про порядок приймання продукції виробничо-технічного призначення і товарів народного споживання щодо якості, затверджена постановою Держарбітражу при Раді Міністрів СРСР від 25 квітня 1966 р. (з доповненнями і змінами, внесеними постановою Держарбітражу СРСР від 14 листопада 1974 р.),

дозволяє забезпечити раціональне використання виробничих можливостей, запобігання виробництва і реалізації неякісної продукції.

Одним зі способів захисту споживчого ринку від неякісної продукції на сьогодні є система штрихового кодування товарів, у зв'язку з чим Міністерством зовнішньоекономічних зв'язків і торгівлі України відповідно до постанови Кабінету Міністрів України «Про впровадження штрихового кодування товарів» від 29 травня 1995 р. було розроблено і затверджено наказом від 27 серпня 1996 р. Положення про штрихове кодування товарів.

Присвоєння внутрішніх штрихових кодів EAN здійснюється асоціацією «EAN – Україна». Штриховими кодами EAN маркуються всі товари, вироблені чи реалізовані в Україні, за деяким виключенням, передбаченим Положенням.

Відповідно до законодавства за правопорушення у сфері забезпечення якості передбачаються різні види відповідальності:

- кримінальна відповідальність (ст. 147 Кримінального кодексу України встановлює за випуск або реалізацію недоброякісної або некомплектної продукції у великих розмірах або такої, що завдала шкоди здоров'ю, або спричинила смерть споживача передбачає покарання у вигляді позбавлення волі на термін до 5 років);

- адміністративна відповідальність (ст. 167, 168, 168-1, 169, 170, 170-1 і 172 Адміністративного кодексу України передбачають адміністративну відповідальність посадових осіб, суб'єктів підприємницької діяльності за правопорушення в області стандартизації, якості продукції, метрології і сертифікації);

- господарсько-правова відповідальність (ст. 8 Декрету КМУ «Про державний нагляд за дотриманням стандартів, норм і правил і відповідальності за їх порушення» установлює відповідальність суб'єктів підприємницької діяльності при порушенні стандартів, норм і правил у вигляді штрафу з обов'язковим відшкодуванням споживачам збитку, що виник у зв'язку з порушенням стандартів, норм і правил; ст. 23 Закону України «Про захист прав

споживачів» передбачає відповідальність суб'єктів підприємництва у вигляді штрафу від 30 до 500 % вартості виготовленої або отриманої для реалізації партії товару (робіт, послуг) залежно від виду правопорушення).

Контрольні запитання

1. Як можна охарактеризувати якість товарів?
2. Що таке управління якістю? У яких формах існує?
3. Що таке стандартизація?
4. Що таке сертифікація?
5. Яким чином забезпечується єдність вимірювань?
6. Які нормативні акти захищають права споживачів?
7. Які державні органи забезпечують захист прав споживачів?
8. Які права мають споживачі при купівлі неякісної продукції?
9. Навіщо в Україні введено штрихове кодування товарів?

Т Е С Т И

Для перевірки знань з дисципліни

«Правове регулювання підприємницької діяльності»

1. Предметом підприємницького права є:
 - а) майнові відносини в суспільстві;
 - б) комерційні відносини, пов'язані з одержанням прибутку;
 - в) відносини у сфері управління в державі.
2. Основним методом підприємницького права є:
 - а) диспозитивний метод;
 - б) імперативний метод.
3. До джерел підприємницького права належать:
 - а) Кодекс законів про працю.
 - б) Податковий кодекс України.

в) Господарський Кодекс України.

4. Які відносини не належать до предмета підприємницького права:

а) трудові відносини;

б) господарсько-виробничі відносини.

5. Державна реєстрація підприємств відбувається протягом:

а) 10 днів;

б) трьох днів;

в) 20 днів.

6. Чисельність робітників на малому підприємстві не повинна перевищувати:

а) 50 чол.;

б) 100 чол.;

в) 150 чол.

7. Основним суб'єктом господарського права є:

а) приватний підприємець;

б) підприємство;

в) трудовий колектив.

8. До уставних об'єднань підприємств належать:

а) асоціації;

б) концерни;

в) консорціуми.

9. Підприємство одержує статус юридичної особи від дати:

а) подачі документів до реєструючого органу;

б) державної реєстрації;

в) реєстрації в податковому органі.

10. Державна реєстрація підприємства здійснюється:

а) у податковій інспекції;

б) державним реєстратором;

в) у відділі державної статистики.

11. Філія підприємства:

- а) не є юридичною особою;
- б) є юридичною особою.

12. Закон, який регулює діяльність господарських товариств в Україні:

- а) Господарський кодекс України;
- б) «Про ліцензування певних видів господарської діяльності»;
- в) «Про господарські товариства».

13. До уставних господарських товариств належать:

- а) акціонерне товариство;
- б) товариство з обмеженою відповідальністю;
- в) повне товариство.

14. Мінімальний розмір уставного фонду акціонерного товариства:

- а) 10 тис. грн.;
- б) 1 250 мінімальних заробітних плат;
- в) 100 мінімальних заробітних плат.

15. Вищим органом управління в акціонерному товаристві є:

- а) правління товариства;
- б) наглядова рада;
- в) загальні збори акціонерів.

16. Який державний орган приймає рішення про банкрутство підприємства:

- а) господарський суд;
- б) орган реєстрації;
- в) орган державної адміністрації.

17. Примусова ліквідація підприємства відбувається у випадку:

- а) визнання його банкрутом;
- б) визнання недійсним його установчих документів;
- в) не виплати заробітної плати робітникам.

18. Санація у процедурі банкрутства – це:

- а) зобов'язання боржника заплатити кредитору певну суму;
- б) вимоги кредиторів, визнані боржником;
- в) система заходів щодо відновлення платоспроможності боржника.

19. Справа про банкрутство порушується судом, якщо вимоги кредитора до боржника становлять:

- а) не менше 300 мінімальних заробітних плат;
- б) 10 тис. грн;
- в) 1 000 неоподаткованих мінімумів доходів громадян.

20. Які вимоги кредиторів задовольняються у першу чергу з майна підприємства-банкрута:

- а) вимоги щодо сплати податків і зборів;
- б) повернення внесків членів трудового колективу до статутного фонду підприємства;
- в) вимоги, що забезпечені заставою.

21. Зміст інформації, яка становить комерційну таємницю, на підприємстві регулює:

- а) податкова інспекція;
- б) керівник підприємства;
- в) суд.

22. Який державний орган здійснює контроль за обігом цінних паперів:

- а) Кабінет міністрів України;
- б) міністерство фінансів;
- в) Державна комісія з цінних паперів та фондового ринку.

23. Спільне підприємство – це підприємство, іноземна інвестиція в уставному фонді якого складає, %:

- а) 50 %;
- б) 20 %;
- в) 10 %.

24. Який обсяг ринку певного товару повинно мати підприємство, щоб відповідно до законодавства вважатися монополістом, %:

- а) 10 %;
- б) 35 %;
- в) 50 %.

25. Не мають права займатися підприємницькою діяльністю такі категорії громадян:

- а) держслужбовці;
- б) особи, яким суд заборонив займатися підприємництвом;
- в) керівники підприємств.

26. До фінансового підприємства належать такі види діяльності:

- а) інноваційна;
- б) банківська;
- в) торгова.

27. Термін дії торгового патенту на здійснення торгівельної діяльності:

- а) 2 роки;
- б) 12 місяців;
- в) 6 місяців.

28. Торговий патент видається суб'єктам підприємництва:

- а) податковим органом;
- б) органом статистики;
- в) Комітетом у справах підприємництва.

29. Види господарської діяльності, що підлягають ліцензуванню:

- а) видобування уранових руд;
- б) виробництво лікарських засобів;
- в) медична практика;
- г) юридична практика.

30. Підставами для анулювання ліцензії є:

- а) акт про повторне порушення ліцензійних умов;
- б) порушення податкового законодавства.

РЕКОМЕНДАЦІЇ

до написання й оформлення контрольних робіт

Контрольні роботи займають важливе місце у навчальному процесі на заочному факультеті вищих навчальних закладів. Основна мета – з'ясування студентами теоретичних положень, надбання ними навичок самостійної роботи із законодавчими актами, навчальною і науковою літературою, уміння застосовувати отримані знання для вирішення конкретних практичних ситуацій.

Контрольна робота складається з трьох запитань. Кожне запитання вимагає всебічної відповіді, що досягається за допомогою ретельного вивчення рекомендованого законодавства та навчальної літератури. Для успішного написання контрольної роботи студент повинен уважно ознайомитися із завданням; проаналізувати законодавчі акти; ознайомитися з рекомендованою літературою; продумати відповіді на поставлені запитання.

Нормативні документи, навчально-методичні матеріали й інші джерела, які використовуються у контрольній роботі, повинні бути зазначені відповідно до загальних вимог. Список джерел додається наприкінці роботи.

Контрольна робота має бути виконана в учнівському зошиті або надрукована. На кожній сторінці мають бути залишені поля для зауважень. Усі сторінки повинні бути пронумеровані. Наприкінці роботи студент мусить поставити свій підпис і дату виконання контрольної роботи.

На титульному аркуші роботи необхідно вказати найменування університету, факультету, групи, номер варіанта, своє прізвище, ім'я, по батькові.

Термін виконання:

- контрольна робота має бути здана на рецензію викладачеві не пізніше ніж за місяць до початку сесії;
- усі зауваження рецензента студент повинен усунути до іспиту або заліку, обговорити з ним дискусійні питання;
- студентів, що несвоєчасно здали контрольні роботи, до сесії не допускають; незараховані роботи є підставою для недопущення до іспиту або заліку.

ВАРІАНТИ КОНТРОЛЬНИХ РОБІТ

з навчальної дисципліни

«Правове регулювання підприємницької діяльності»

Варіант 1 (А, Я, Щ, С, О)

1. Поняття та предмет господарського права.
2. Договір поставки.
3. Поняття та предмет фінансового права.

Варіант 2 (Б, Ж, К, П, Ю)

1. Правовий статус підприємства.
2. Договір оренди.
3. Поняття бюджетного права України.

Варіант 3 (В, Є, М, Ф, Е, Ш, Ц)

1. Правовий статус господарських товариств.
2. Договір лізинга.
3. Характеристика податкової системи України.

Варіант 4 (Г, Л, Т, Ч, Х)

1. Поняття та стадії банкрутства.
2. Договір перевозки.
3. Джерела фінансового права.

Варіант 5 (Д, І, Н, З, Р, У)

1. Поняття та види недобросовісної конкуренції в господарській діяльності.
2. Договір контрактації.
3. Характеристика бюджетної класифікації України.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ІНФОРМАЦІЇ

Законодавчі акти:

1. Конституція України // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1966, № 30
2. Цивільний кодекс України від 1 січня 2004 р.
3. Господарський кодекс України від 1 січня 2004 р.
4. Господарський процесуальний кодекс України // ВВР України. – 2001. – № 36.– Ст. 188.
5. Закон України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» від 6 лютого 2018р. // Відомості Верховної Ради (ВВР).– 2018.– № 13,– ст. 69
6. Закон України «Про господарські товариства» від 19 вересня 1991 р. // ВВР УРСР.–1991.– № 49.– Ст. 682.
7. Кодекс України з процедур банкрутства. Від 10 жовтня 2018 р.
8. Закон України «Про оренду державного та комунального майна» від 14 березня 1995 р.// ВВР України. –1995.– № 15.– Ст. 99.
9. Закон України «Про зовнішньоекономічну діяльність» від 16 квітня 1991 р. // ВВР УРСР.– 1991 – № 29. – Ст. 377.
10. Закон України «Про інвестиційну діяльність» від 18 вересня 1991 р. ВВР УРСР.– 1991.– № 47.– Ст. 646.
11. Закон України «Про заставу» від 2 жовтня 1992 р. // ВВР України. – 1992. – № 47. – Ст. 642.
12. Закон України «Про лізинг» від 16 грудня 1997 р. // ВВР України. – 1998.– № 16.– Ст. 68.
13. Закон України «Про ліцензування видів господарської діяльності» від 2 березня 2015 р.
14. Закон України «Про захист економічної конкуренції» від 11 січня 2001 р. // Голос України. – 2001. – 27 лютого.
15. Закон України «Про Антимонопольний комітет України» від 26 листопада 1993 р. // ВВР України. – 1993.– № 50.– Ст. 472.

16. Закон України «Про захист від несумлінної конкуренції» від 7 червня 1996 р.
17. Закон України «Про промислово-фінансові групи» від 21 листопада 1995 р. // ВВР України. – 1996.– № 23. – Ст. 88.
18. Закон України «Про цінні папери та фондовий ринок» 2005 р.
19. Закон України «Про товарну біржу» від 10 грудня 1991 р. // ВВР України. – 1993.– № 11.– Ст. 83.
20. Закон України «Про дію міжнародних договорів на території України» від 10 грудня 1991 р. // ВВР України. – 1992.– № 10. – Ст. 137.
21. Закон України «Про банки і банківську діяльність» від 7 грудня 2000 р. // УК.– 2001.– № 10. – Орієнтир. – № 3.– С. 5 –13.
22. Закон України «Про режим іноземного інвестування» від 19 березня 1996 р. // ВВР України. – 1996.– № 19. – Ст. 80.
23. Закон України «Про державну реєстрацію юридичних та фізичних осіб підприємців та громадських формувань.» у редакції від 1.01. 2016 р.
24. Закон України «Про акціонерні товариства» від 01.05.2008 р.//Відомості Верховної Ради України (ВВР).– 2008. – № 50–51, – Ст. 384
25. Закон України «Про захист прав споживачів» від 12.05.1991 р.
26. Закон України «Про третейські суди» від 18.03.2004 р

Наукова та навчальна література:

1. Банківське право: українське та європейське: навч. посібник. // П.Д. Біленчук, О.І. Диннік, І.О. Лютий, О.В. Скороходов – Київ.: Атіка. 1999.– 324 с.
2. Основные черты германского и европейского антимонопольного права Бильденс А. // Основы немецкого торгового и хозяйственного права.– М., 1995.– С. 65–75.
3. Законодательство о банкротстве США В. Брукс // Вестник Высшего арбитражного суда Российской Федерации.– 1993.– № 9. – С. 57–63.
4. Вінник О.М. Господарські товариства і виробничі кооперативи: правове становище. О.М. Вінник/ – Київ.: Атіка, 1998. – 168 с.

5. Вінник О.М. Інвестиційне право: навч. посібник: курс лекцій О.М. Вінник – Київ.: Атіка, 2000.– 263 с.
6. Зобов'язальне право: теорія і практика: навч. посіб. /за ред. О.В. Дзери.– Київ.: Атіка, 1998.– 368 с.
7. Кузнецова Н.С., Назарчук І.Р. Ринок цінних паперів в Україні: правові основи формування і функціонування/ Н.С. Кузнецова, І.Р. Назарчук – Київ., 1998.– 186 с.
8. Лунь В.В. Контракти у підприємницькій діяльності: навч. посіб. / В.В. Лунь – Київ: Атіка, 1999.– 194 с.
9. Мамутов В.К., Чувпило О.О. Господарське право зарубіжних країн / В.К. Мамутов, О.О. Чувпило – Київ: «Ділова Україна», 1996.– 351 с.
10. Поникаров В.Д. Судебно-бухгалтерская экспертиза / В. Д. Поникаров и. др.– Харьков: Арсин, 2002. – 240 с.
11. Правове регулювання господарських відносин за участю промислових підприємств: підруч. для юрид. вузів і фак-в. / за ред. В.М. Гайворонського, В.П. Жушмана. – Харків: Право, 2000.– 288 с.
12. Предпринимательское право в вопросах и ответах: учеб. Пособие / под ред. Н.А. Саниахметовой –Харьков: Основа, 2001.– 268 с.
13. Саниахметова Н.Л., Юридический справочник предпринимателя./ Н.Л. Саниахметова – Харьков: ООО «Одиссей», 2000.– 768 с.
14. Новий закон про банкрутство: проблеми застосування М. Тітов, В. Бондаренко // Право України. – 2000. – 912 с.
15. Хозяйственное право: учеб. /под ред. Мамутова В.К. –Київ: Юринком Интер, 2002.– 912 с.
16. Господарське право України: навч. посіб./ В.С. Щербина – 3-е вид., перероб. і доп.– Київ: Юрінком Інтер, 2002.– 384 с.
17. Правове забезпечення діяльності господарських організацій (довідник юрисконсульта): навчальний посібник/ Д.В. Задихайло, А.О. Олефір, В.М. Пашков. – Харків: Юрайт, 2016. – 528 с.

СПИСОК СКОРОЧЕНЬ

(застосованих у посібнику)

АМК України – Антимонопольний комітет України

АТ – акціонерне товариство

БК України – Бюджетний кодекс України

ВР України – Верховна Рада України

ВАТ – відкрите акціонерне товариство

ГО – господарське об'єднання

ГК України – Господарський кодекс України

ГПК України – Господарський процесуальний кодекс України

ДП – державне підприємство

ДТ – довірче товариство

ДХК – державна холдингова компанія

ЗАТ – закрите акціонерне товариство

ЗЕД – зовнішньоекономічна діяльність

ЗУ – Закон України

КК України – Кримінальний кодекс України

КМУ – Кабінет Міністрів України

КТ – командитне товариство

КУпАП – Кодекс України про адміністративні правопорушення

ПК України – Податковий кодекс України

ПТ – повне товариство

СЕЗ – спеціальна економічна зона

ТДВ – товариство з додатковою відповідальністю

ТОВ – товариство з обмеженою відповідальністю

ЦК України – Цивільний кодекс України

Ст. – Стаття

Ч. – Частина

ЗМІСТ

Вступ.....	3
Тема 1. Правова характеристика підприємництва.....	5
Тема 2. Правовий статус підприємства.....	13
Тема 3. Правовий статус господарських товариств	22
Тема 4. Правове регулювання відносин власності в господарській діяльності	33
Тема 5. Господарсько – договірні зобов’язання. Господарсько – правова відповідальність	40
Тема 6. Правове регулювання банкрутства в господарській діяльності....	54
Тема 7. Правовий захист прав і законних інтересів суб’єктів господарювання	65
Тема 8. Правові засади обмеження монополізму в економіці України	74
Тема 9. Правове регулювання зовнішньоекономічної діяльності.....	85
Тема 10. Правові основи біржової діяльності в Україні.....	97
Тема 11. Правові основи безпеки господарської діяльності.....	103
Тема 12. Правові основи забезпечення якості продукції та захисту прав споживачів.....	107
Тести для перевірки знань з дисципліни «Правове регулювання підприємницької діяльності».....	116
Рекомендації до написання й оформлення контрольних робіт.....	121
Варіанти контрольної роботи.....	122
Список джерел інформації.....	123

Навчальне видання

БЕРГУН Володимир Григорович

ГАРЯЄВА Ганна Михайлівна

КУЗЬМЕНКО Олександр Васильович

**ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ
ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ**

Текст лекцій

для студентів денної і заочної форми навчання,
економічних спеціальностей

Роботу до видання рекомендував проф. А. В. Кипенський

В авторській редакції

План 2021р., поз. 30

Видавничий центр НТУ «ХПІ».

Свідоцтво про державну реєстрацію ДК №3657 від 21.08.2017.
61002, Харків, вул. Кирпичова, 2

Підп. до друку 10.03.2021 Формат 60х84 1/16. Папір офсетний.
Друк цифровий. Гарнітура Times New Roman. Ум. друк. арк. 6,4.
Наклад 150 прим. Зам. № 1/04/21. Ціна договірна

Видавець та виготовлювач: ФОП Панов А. М.
Свідоцтво серії ДК № 4847 від 06.02.2015 р.
м. Харків, вул. Жон Мироносиць, 10, оф. 6,
тел.: +38(057)714-06-74, +3(050)976-32-87
copy@vlavke.com